m_educ_2025_144

Міністерство освіти і науки України

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

кафедра практичної психології

Особливості прояву експектаційного профілю задоволеності шлюбом серед сімей з дітьми

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 222 групи
Лиходід Ганна Сергіївна
Керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент **Сімак А.А.**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № ____

від «____» _____ 2024р.

Зав кафедри _____доц. Радчук В.М.

Чернівці 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....4

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕКСПЕКТАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ СЕРЕД СІМЕЙ З ДІТЬМИ……..8

1.1. Герменевтичний огляд теоретичних підходів до вивчення особливостей сімейної системи……....

1.1.1. Психологічний аналіз концептуальних підходів дефініційної модальності сімейної системи та їх типологізація……

1.1.2. Аналіз функціональних особливостей сімейної системи…….

1.1.3. Експлікація структури сімейної системи ….……..…….....

1.1.4. Аналіз життєвого циклу сімейної системи……...

1.1.5. Базові категорії параметрів сімейної системи……

1.2. Експлікаційний аналіз провідних дисфункціональних індикаторів сімейної системи……

1.2.1. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення уявлень про сім'ю та її членів»…….

1.2.2. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення міжособистісної комунікації в сім'ї»…….

1.2.3. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення механізмів інтеграції сім'ї»……

1.2.4. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення структурно-рольового аспекту життєдіяльності сім'ї»…….

Висновки до першого розділу.....

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕКСПЕКТАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ СЕРЕД СІМЕЙ З ДІТЬМИ……...

2.1. Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження: характеристика вибірки та методів дослідження…….....

2.2. Результати діагностичного дослідження особливостей прояву експектаційного профілю задоволеності шлюбом серед сімей середнього подружнього віку…….....38
2.2.1. Індикація рівня суб'єктивного відчуття самотності серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»……..……
2.2.2. Ідентифікація ступенів прояву суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»……..…….
2.2.3. Автентифікація рівнів задоволеності шлюбом серед респондентів чоловіків та жінок – сімей,які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»…….
2.2.4. Аналіз прояву функціональних/дисфункціональних індикаторів сімейної системи серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»…….……..
Висновки до другого розділу.....
ВИСНОВКИ.....
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....
ДОДАТКИ.....

ВСТУП

Актуальність теми. Зміни в економічній ситуації, соціальній стабільності та психологічному кліматі часто провокують напруження у стосунках між партнерами, що може позначитися на стабільності сімейних відносин. Протягом тривалих кризових періодів подружні стосунки піддаються випробуванням, які здатні змінити очікування партнерів один від одного, а також вплинути на рівень задоволеності шлюбом.

Особливо це актуально для сімейних пар з дітьми, які знаходяться на стадії зрілого сімейного життя, де важливі як стійкість у стосунках, так і здатність адаптуватися до зовнішніх змін.Середній подружній вік характеризується важливими життєвими змінами, зокрема змінами в особистісних і сімейних очікуваннях. Підвищення рівня задоволеності шлюбом на цьому етапі життя сприяє стабільності подружніх стосунків, емоційній стійкості партнерів та їхньому психологічному добробуту.

Дослідження експектаційного профілю задоволеності шлюбом у таких умовах є актуальним для розуміння механізмів подолання труднощів в подружній парі з метою запровадження програм психологічної допомоги, які спрямовані на поліпшення взаємин у сім'ї, профілактику конфліктів і зміцнення подружньої гармонії.

Таким чином, тема роботи є важливою в контексті розуміння психологічної стійкості шлюбних стосунків, їх здатності витримувати кризові навантаження та зберігати гармонію в умовах довготривалої суспільної нестабільності.

Об'єкт дослідження – функціонування сімейної системи.

Предмет дослідження – інтроспективні категорії експектаційного профілю задоволеності шлюбом серед сімей з дітьми.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й емпірично-діагностичній експлікації особливостей прояву інтроспективних категорій експектаційного профілю задоволеності шлюбом серед сімей з дітьми.

Гіпотезою дослідженнястало припущення про те, що серед сімей, які навчалися за програмою «Соціально-духовний проект «Подружній курс», для подружніх пар» – конструктивні показники інтроспективних категорій експектаційного профілю значно вище, а деструктивні – нижче, ніж серед сімей, які не навчалися за даною програмою; також припускаємо, що підвищення конструктивних показників інтроспективних категорій експектаційного профілю збільшується у жінок, ніж у чоловіків, які навчалися за даною програмою, оскільки жінки частіше можуть бути не задоволені шлюбними стосунками і одночасно бути зацікавленими в їх розвитку.

Завданнядослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади особливостей функціонування сімейної системи, базові категорії її параметрів та провідні дисфункціональні індикатори сімейної системи, які можуть індукувати прояви відповідного експектаційного профілю задоволеності/незадоволеності шлюбом серед подружніх пар.

2. Підібрати релевантний психодіагностичний пакет для ідентифікації інтроспективних категорій, з конституйованих вченими провідних дисфункціональних індикаторів, які визначають експектаційний профіль задоволеності шлюбом серед подружніх пар.

3. Здійснити емпірично-діагностичне дослідження інтроспективних категорійекспектаційного профілю задоволеності шлюбом серед сімей середнього подружнього віку, які навчалися за програмою – «Соціально-духовний проект «Подружній курс», для подружніх пар» і серед сімей з дітьми, які не навчалися за даною програмою.

4.Індукувати рівень суб'єктивного відчуття самотності серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс».

5. Ідентифікувати ступінь прояву суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс».

6. Автентифікувати рівень задоволеності шлюбом та проаналізувати прояви функціональних/дисфункціональних індикаторів сімейної системи серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс».

7. Апостеріорні результати емпірично-діагностичного дослідження резюмувати у висновках.

У процесі дослідження застосовано такі ***методи:***

– *теоретичні:* аналіз, індукція, логіко-психологічний аналіз, що включає класифікацію, систематизацію, структурний аналіз для виокремлення ключових компонентів, синтез та узагальнення теоретико-методологічних засад досліджуваної проблеми, представлених у науковій літературі;

–*психодіагностичні:* «Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела, М.Фергюсона», «Методика вимірювання суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера М.Лассвелл», «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом», «Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса, Р.Даймонда».

–*статистичні:* знаходження середніх величин, процентних співвідношень.

База дослідження. Сукупна вибірка становила 80 осіб – подружніх пар – 40 сімей з дітьми. Сукупна вибірка була диференційована на субвибірки за критерієм відбору сімей, які навчалися за програмою «Соціально-духовний проект «Подружній курс», для подружніх пар» і сімей, які не навчалися за даною програмою – 20 повних сімей з дітьми, які навчалися за даною програмою (серед них 20 чоловіків і 20 жінок – шлюбних партнерів) та 20 повних сімей, які не навчалися за даною програмою (20 чоловіків і 20 жінок – шлюбних партнерів). Проте, сукупна вибірка досліджуваних – 40-ка сімей з

дітьми не була диференційована на субвибірки за критерієм наявності дітей з різною віковою категорією, оскільки, для такої диференційної вікової градації необхідно охопити набагато більшу кількість досліджуваних респондентів – подружніх пар. Окрім цього, емпірична інтенція кваліфікаційної роботи акцентувалася на експектаціних інтеракціях та задоволеності шлюбом.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (… найменувань), … рисунків, … таблиць, … додатків. Загальний обсяг роботи викладено на .. сторінках, з яких … – основний зміст

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕКСПЕКТАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ СЕРЕД СІМЕЙ СЕРЕДНЬОГО ПОДРУЖНЬОГО ВІКУ

1.1.Герменевтичний огляд теоретичних підходів до вивчення особливостей сімейної системи

1.1.1.Психологічний аналіз концептуальних підходів дефініційної модальності сімейної системи та їх типологізація

Психологічний аналіз концептуальних підходів до визначення модальності сімейних систем і їхньої типологізації включає вивчення різних способів розуміння сім'ї як системи та виділення ключових характеристик, за якими можна класифікувати різні типи сімейних систем.

Та перед тим, як перейти до самого аналізу, визначимо, що таке «сімейна система». Почнемо зі споріднених їй дефініцій «шлюб» та «сім’я».

Шлюб і сім'я — громадські форми регулювання стосунків між людьми, що засновані напевних зв'язках.

Шлюб – це добровільний, рівноправний союз між жінкою і чоловіком (подружжям), спрямований на створення сім’ї; суспільно визнаний і санкціонований юридично союз, який має на меті створення родини, її легалізацію в суспільстві (6, 32)

Термін подружжя, зазначає З.Г.Кісарчук, означає особистісну взаємодію чоловіка і дружини, що регулюється моральними принципами та властивими їй цінностями і передбачає рівноправність і симетричність моральних обов’язків і привілей подружжя (3, с. 28).

Ми розуміємо, що шлюб є основою формування сім'ї. Тому сім’я є більш складною системою відносин, ніж шлюб, так як вона може об’єднувати не тільки подружжя, але й їх дітей, інших родичів і близьких. (6, с. 32)

Тож, сім'я – це «мала соціальна група, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі та родинні зв’язках, тобто відносинах між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, братами і

сестрами, іншими родичами, що живуть разом і формують спільне господарство на основі єдиного сімейного бюджету»(2, с. 8).

Поняття *«сімейна система»*розглядає сім'ю як цілісну систему, елементи якої (члени сім'ї) взаємопов'язані та взаємозалежні.

Вперше в історії психології визначення сім'ї як системи запропонував Д. Джексон у 1965 році. Автор розглядав сімейну систему як єдине утворення, що має певні особливості функціонування і розвитку. Так, за його визначенням, *сімейна система* є єдиним цілим психологічним і біологічним організмом, в якому існують диференційовані, але взаємопов'язані підсистеми: подружня, батьківська, підсистема сиблінгів [8, 22-23].

Отже, розглянемо основні концептуальні підходи дефініційної модальності сімейної системи.

Екзистенціальний підхід розглядає сімейну систему як систему, важливість усіх членів для якої є однаковою (К. Вітакер)[8].

*Стратегічнийпідхід*вважає сім'ю складною системою, диференційованою на ієрархічно розміщених підсистемах. Дисфункція в одній із підсистем може аналогічним чином відобразитися на іншій(Д. Хейлі і К. Маданес) [8].

Структурний підхід поєднує у собі елементи як екзистенціального, так і стратегічного підходів і розглядає сім'ю як організм, як складну систему, яка функціонує нижче від своїх можливостей.

Структурна теорія сім'ї за С. Мінухіним визначає три вектори функціонування сімейної системи: організаційні характеристики (склад сім'ї, взаємини у підсистемах сім'ї та між ними); формування структури сімейної взаємодії із зростанням подружнього стажу; внутрішній розвиток сімейної системи, як реакція сім'ї на стрес[8].

Психодинамічний підхід запропонував концепцію "достатньо хорошої матері" та аналіз ролей у сімейній системі. Він описував, як сімейні ролі та очікування можуть впливати на емоційне здоров'я дітей і їхнє сприйняття сімейної підтримки(Дональд Віннікотт,1965).

Екологічний підхід розглядає сім'ю в контексті ширшого соціокультурного середовища, контексту культурних норм і цінностей, які формують очікування і моделі поведінки (Бронфенбреннер, 1979).

Відповідно до критеріїв вказаних нами концептуальних підходів існує різноманітна ***типологізаціясімейних систем.***

За структурою:

- нуклеарнасімейна система–сім'я, що складається із батьків та дітей, або тільки із подружжя;
- складна (розширена) сімейна система - поєднує дві або більше нуклеарні сімейні системи зі спільним господарством і складається із трьох і більше поколінь - прабатьків, батьків і дітей (онуків).

За соціально-рольовими ознаками та пріоритетами:

- традиційні (беззаперечний авторитет дорослих);
- дітоцентриські (пріоритет інтересів і щастя дітей);
- подружні (пріоритет потреб членів подружжя).

За складом подружжя:

- повні (де наявні і чоловік, і дружина);
- неповні (дітей виховує хтось один із батьків);
- функціонально неповні (формальна наявність обох батьків, але один із них фактично не займається вихованням дітей) (2,31).

За наявністю та кількістю дітей

- інфертильна (сімейна система бездітей);
- однодітна (сімейна система з однією дитиною);
- малодітна (сімейна система з двома дітьми);
- багатодітна (сімейна система, де є троє чи більше дітей).

За характером виховання дітей:

- сприятлива;
- проблемна;
- педагогічна слабка;
- соціально неблагополучна.

За типом взаємодії:

- авторитарна– сімейна система, яка характеризується суворим, беззаперечним підкоренням одного шлюбного партнера іншому та дітей батькам. Якщо це чоловік, то така сімейна система називається патріархальною, якщо жінка – то матріархальною;
- демократична, у якій немає глави-деспота, проте є лідер, причому чоловік може бути лідером в одних відносинах, а дружина – в інших, а в деяких життєвих ситуаціях лідерами можуть ставати і діти;
- егалітарна- рівноправний союз, з рівною часткою прав і відповідальності всіх дорослих її членів, з достатньо незалежним становищем дітей.

За критерієм здатності до реалізації функцій сім'ї:

- функціональна – сімейна система, яка справляється з поставленими перед нею зовнішніми і внутрішніми завданнями, виконує свої функції, внаслідок чого задовольняються потреби сім'ї в цілому та її членів зокрема;
- дисфункіональна –сімейна система, яка не справляється зі своїми завданнями, в якій систематично не задовольняються базові потреби її членів і не вирішуються основні завдання (9, 32-33).

Психологічний клімат сімейної системи – це стан сімейної системи, що відображає особливості рольових і міжособистісних стосунків членів сімейної системи, що впливає на міжособистісні стосунки її членів, на їх самооцінку та саморегуляцію себе як особистості, на життєдіяльність і життєздатність сімейної системи в цілому.

*За психологічним кліматом в сімейній системі*розділяють:

- сімейні системи зі сприятливим психологічним кліматом.Вони характеризуються згуртованістю, доброзичливістю і водночас високою вимогливістю подружжя один до одного, відповідальністю, почуттям захищеності й емоційної задоволеності в сім’ї. Важливий показник — прагнення до спільного розв’язання сімейних проблем, проведення

дозвілля при одночасній відкритості сім'ї, її широких соціальних контактах;

- сімейні системиз несприятливим психологічним кліматом. Характеризуються насамперед напруженістю чи навіть конфліктністю міжособистісних стосунків, коли члени сім'ї негативно ставляться один до одного, їм властиве почуття незахищеності, емоційного дискомфорту від перебування в сім'ї (6, 15-16).

За несприятливим психологічним кліматом:

- нестабільні сімейні системи(притаманний високий рівень незадоволеності обох членів подружжя сімейним життям, включаючи свою роль і становище в сім'ї, що приводить до непередбачуваності поведінки);
- дезорганізовані сімейні системи(виражене відставання сімейних відносин від загального рівня розвитку суспільства: пияцтво, наркоманія, архаїчні відносини грубого диктату, а внутрішньої єдності і контактів між членами сім'ї практично нема);
- конфліктні сімейні системи(наявна психологічна несумісність у подружжя або членів сімейної системи). Найбільш складними різновидами у цій типології є сімейна система, що розпадається (надмірно загострена конфліктна ситуація, фактично шлюб вже розпався, але подружжя продовжує жити разом), а також сімейна система, що розпалася (ситуація, коли один з батьків живе окремо, але зберігає обмежені контакти з колишньою родиною і виконує ще частину функцій).

За стадією становлення розрізняють сімейні системисім'ї:

- молоді (0-9 років);
- середні (10-19 років);
- зрілі (понад 20 років) (9,15)

Визначені концептуальні підходи та типологізація сімейної системи дозволяють краще розуміти природу сімейних відносин, їхню роль у розвитку особистості та суспільства в цілому.

1.1.2. Аналіз функціональних особливостей сімейної системи

Функціональні особливості сімейної системипов'язані з задоволенням визначених потреб її членів в усіх сферах життєдіяльності. Загальною характеристикою функціональних особливостей сімейної системи є їх комплексність, яка заснована на взаємодії усіх членів сімейної системи для повноцінного задоволення в сім'ї їх потреб.

Вони проявляються в двох напрямках сімейного функціонування:

1) функціональні обов'язки, які можуть бути делеговані членам сімейної системи соціальним оточенням;
2) поведінкові феномени й процеси, які проявляються в сімейній системічерез міжособистісні взаємостосунки (3,37).

Єдиного визначеного переліку функціональних особливостей не існує. Автори зазвичай при складанні переліка функцій сімейної системифокусуються на групах основних потреб, які повинні задовольнятися в середині сімейної системи.

До функцій сімейної системи належать:

господарсько - економічна функція, що спрямована здебільшого на забезпечення матеріальних, господарсько-побутових потреб; ·

регулятивна функція або *функція соціального контролю* (відповідальність членів сімейної системи за поведінку її членів у суспільстві, їхню діяльність, основу, що орієнтує, встановлює цінності й елементи культури, визнані в усьому суспільстві або в соціальних групах) (3,38);·

репродуктивна функція(народження дітей і продовження людського роду); ·

сексуальна функція(реалізацію сексуальних стосунків подружжя, досягнення ними сексуального задоволення); ·

виховна функція (первинна соціалізація дитини; постійний вплив дітей на їхніх батьків, систематичний виховний вплив сімейної групи на кожного свого члена);

комунікативна функція (задоволення потреби членів сім'ї у спілкуванні і взаємодії один з одним і соціумом); ·

рекреативна функція(організація дозвілля і відпочинку, підтримка цілісності сімейної системи); ·

психотерапевтична функція(психологічний захист кожного члену сімейної системи, його емоційна стабілізація) (3).

Отже, функціональні особливості сімейної системи визначають наскільки є задоволеними ті чи інші потреби сімейної системи в різних сферах її життєдіяльності, тобто наскільки сімейна системасправляється чи не справляється з поставленими перед нею зовнішніми і внутрішніми завданнями.

1.1.3. Експлікація структури сімейної системи

Експлікація структури сімейної системи дозволяє зрозуміти, як сімейна системареалізує свої функції: хто здійснює керівництво та хто є виконавцем, як між членами сімейної системирозподілені права та обов'язки. Тож, в даному підрозділіми визначимозміст структури сімейної системи, розкриємо дефініції «сімейна межа», «сімейна роль», розглянемо класифікацію сімейних ролей та параметри структури сімейної системи.

До поняття *«структура сімейної системи»* входять:

1) чисельний і персональний склад її членів;

2) сукупність сімейних ролей і різних взаємостосунків між ними (подружні відносини, дитячо-батьківські, подружжя і їх батьків, відносини між дітьми, відносини бабусь і дідусів з їх внуками)

Структура сімейної системи вважається успішною і життєздатною, якщо забезпечує повноцінне виконання головних функцій.

Структура сім'ї розкривається *у підсистемах*, які визначаються тривалістю існування сімейної системи.

Сімейна система може складатися з таких підсистем: *підсистема подружжя* (чоловік, дружина), *підсистема батьків* (тато, мама), *підсистема дітей - сиблінгів* (донька, син).

Взаємодія між сімейними підсистемами дозволяє більш чітко позначити їх внутрішні та зовнішні зв'язки, які характеризують структуру сімейної системивідносно її меж.

Сімейні межі – взаємостосунки між сімейною системою та соціальним оточенням, а також між різними підсистемами всередині сімейної системи.

Сімейні межі поділяються на внутрішні та зовнішні.*Внутрішні межі* регулюють відносини між підсистемами та членами сімейної системи, а *зовнішні межі* між членами сімейної системи і соціальним оточенням.

Успішна взаємодія сімейних підсистем залежить від того, як розподілено сімейні ролі.

Сімейна роль – сукупність прав і обов'язків членасімейної системи, а також принципи його взаємодії в сімейній системі та соціумі. Структура сімейних ролей диктує членам сімейної системищо, коли й у якій послідовності вони мають робити, вступаючи у взаємовідносини.

В таблиці 1.1 проаналізованокласифікації сімейних ролей в структурі сімейної системи.

Таблиця 1.1.

Класифікація сімейних ролей в структурі сімейної системи

Класифікація	**Назва типу сімейних ролей**	**Підсистема**	**Сімейна роль**
За шлюбно - сімейним статусом	Формальні сімейні ролі	Подружня	Чоловік, дружина
		Батьківсько-дитяча	Мама, тато, син, донька
		Сиблінгова	Сестра, брат
		Опосередкована шлюбом	Свекор, свекруха, теща, тесть; Невістка, зять, сват, шурин

		Кровної спорідненості	Бабуся, дідусь, дядько, тітка; Небіж, двоюрідний брат
Класифікація	**Назва типу сімейних ролей**	**Сімейна роль**	**Функція**
За функціональними особливостями	Функціональні сімейні ролі	Господар/ господиня	Організація побуту
		Годувальник	Матеріальне забезпечення
		Вихователь	Сімейна соціалізація дитини
		Організатор	Налагодження дозвілля та зовнішніх зв'язків

Основні параметри структури сімейної системи:

1) *рольова структура* - наявність ролей і характер їх взаємодії (узгодженість сімейних ролей (в першу чергу в межах подружжя), відповідність рольових обов'язків можливостям людини для запобігання рольового перевантаження);
2) *ієрархія* - розподіл влади та підкорення між членами сімейної системи (авторитарна, демократична, егалітарна сімейна система);
3) *згуртованість* - співвідношення близькості й автономії між членами сімейної системи (баланс між потребами сімейної системита окремого її члена);
4) *гнучкість* - підтримка та функціональна взаємозамінність між членами сімейної системи (наприклад, кожен член подружжя залучений до ведення господарства, заробітку грошей, виховання дітей);
5) *межі* - психологічна відстань, завдяки якій відбувається взаємодія в середині сімейної системи та з соціумом(своєрідні механізми, за допомогою яких сімейна система виконує свої функції).

1.1.4.Аналіз життєвого циклу сімейної системи

Сімейна система постійно зазнає змін під час взаємодії її членів та підсистем як всередині сімейної системи, так і підвпливом зовнішніх чинників. Такі зміни трансформують систему потреб і мотивів сімейної системи, способи поведінки і діяльності, соціальний статус членів сімейної системи, стиль спілкування, характер функціонування сімейної системи в цілому(9,61). Такийпроцес науковцями визначається як життєвий цикл сімейної системи.

За О.Столярчук *життєвий цикл сім'ї*- це історія життя сім'ї, її протяжність у часі, власна динаміка; повторюваність, що відображає регулярність сімейних подій (2, 31).

Тож, ми визначимо життєвий цикл сімейної системи як закономірну послідовність стадій розвитку сімейної системи протягом усього періоду її існування.

Існують різні класифікації стадій життєвого циклу сімейної системи взалежності від того, яка підсистема є провідною в даній сімейній системі (сімейна система - дітоцентриська чи подружня). При цьому основу класифікації складає специфіка завдань, які повинна вирішувати сімейна система як група на кожнійстадії для свого подальшого успішного функціонування. Але зазвичай така періодизація базується на вивченні дітоцентриських сімей, що відображено у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Е. Дюваль 1950 р. першим опублікував роботу з проблем розвитку сімейної системи й підрозділив життєвий цикл сімейної системина вісім стадій, пов'язаних із розвитком, від моменту укладення шлюбу до припинення існування сімейної системиу зв'язку зі смертю обох із подружжя(6, 18). Науковець визнає провідною в сімейній системідитячу підсистему.Завдання розвиткусімейної системи пов'язані з народженням дітей, їх вихованням і доглядом батьківської родини (див. Додаток 1).

Дж. Бернард та Л. Томпсон також розглядали життєвийцикл сімейної системи на основі пріоритету підсистеми дітей. Він складається з 8 стадій,

кожна з яких відрізняється тривалістю, інтенсивністю й змістом (див. Додаток 2) Федоренко с. 51

Олеся Столярчук, орієнтуючись, як і вище вказані науковці, на пріоритетність підсистеми дітей, визначає в життєвому циклі сімейної системи 6 стадій (2, с. 37-41):

1. *Одруження і стадія без дітей*. Завдання сімейної системи:
   - адаптація до змін соціального та сімейного статусу;
   - первинне узгодження подружніх (сімейних) ролей;
   - матеріальне забезпечення та фінансова підтримка;
   - взаємодія в організації повсякденного побуту;
   - визначення зовнішніх та внутрішніх меж сімейної системи: встановлення психологічної дистанції з батьківськими сімейними системами;закріплення інтимності та близькості у взаєминах;
   - кар'єра кожного з членів подружжя.
2. *Молода сім'я з маленькими дітьми*. Завдання сімейної системи:
   - народження та виховання дітей
   - розділ ролей, пов'язаних з батьківством і материнством;
   - матеріальне забезпечення нових умов життя сімейної системи;
   - пристосування до великих фізичних і психічних навантажень;
   - обмеження загальної активності подружжя за межами сімейної системи.
3. *Сім'я середнього віку з школярами*. Завдання сімейної системи:
   - всесторонній розвиток дитини, вибір занять за інтересами та схильностями;
   - привчання дитини до домашніх обов'язків, їх розподілу в поєднанні з навчанням;
   - перебудова ставленння батьків до дитини – підлітка, зміни стратегії його виховання.

4. *Сім'я зрілого віку, яку залишають діти*. Завдання сімейної системи:

- усвідомлення дорослості дітей та переживання синдрому «спустілого гнізда»;
- передумова і зміцнення шлюбних взаємин;
- досягнення наступності поколінь у стосунках з дітьми та онуками.

5. *Старіюча сім'я*. Завдання сімейної системи:

- пристосування до виходу на пенсію та зміна стилю життя;
- зміцнення шлюбних взаємин;
- догляд за шлюбним партнером.

6. *Завершальна стадія життєвого циклу сім'ї*. Ця стадія розпочинається зі смертю одного члена подружжя. Завдання сімейної системи:

- пристосування до втрати шлюбного партнера;
- звикання до самотності чи пошук нового партнера;
- підготовка до завершення життя.

А от Дороті та Рафаель Беквари, визначали стадії розвитку сімейної системи лише за тривалістю подружніх стосунків:

1) шлюб (перший-другий рік спільного життя);
2) ранній період сім'ї (2–10 років);
3) середній (10–25 років);
4) тривалий період (25 і більше років) [Федоренко; 48].

Тож, універсальної класифікації життєвого циклу для всіх сімейних систем не існує, так як не будь-яку сімейну систему можна розглядати за певними стандартами. Тим паче, що існують численні сімейні групи, які не підпадають ні в одну класифікацію (наприклад, інфертильні сімейні системи; сімейні системи з різновіковими дітьми; подружжя, яке має дітей від попередніх шлюбів; неповні розширені сімейні системи тощо) (2,).

Однак спільною ознакою для будь-якої сімейної системи є необхідність вирішення завдань певної стадії життєвого циклу, від чого залежить подальше успішне її функціонування. Доволі часто проблеми в сім'ях виникають через те, що її члени не можуть плавно перейти з однієї стадії в іншу або одна стадія накладається на іншу (приміром, розлучення, повторний шлюб тощо).

1.1.5. Базові категорії параметрів сімейної системи

В нашій роботі ми вже розглянули частину базових категорій параметрів сімейної системи, а саме*рольову структуру, ієрархію, згуртованість, гнучкість,межі, життєвий цикл сімейної системи*.

В даному розділі буде приділена увага базовим категоріям, що складають «образ сім'ї» та формують уявлення сім'ї про власну сімейну ідентичність.

До таких категорій належать *правила сімейної системи, сімейний міф, сімейна легенда, сімейна історія, сімейний сценарій*. Також ми охарактеризуємо*стабілізатори сімейної системи*.

Отже, перейдемо до аналізу категорій, що формують уявлення та розуміння сімейної системи про власну сімейну ідентичність.

Сімейні правила – це регулятори, механізми, які підтримують порядок у сімейній системі.

Особливості сімейних правил(схеми, С.55):

1) стосуються найрізноманітніших сторін сімейного життя (від розподілу ролей, функцій і місць в ієрархії до розпорядку дня і дозволу членам сім'ї відкрито висловлювати свої думки і почуття);

2) виникають на різних стадіях життєвого циклу, нерідко суперечать один одному, і тому близькі постійно повинні про них домовлятися;

3) показують, що в родині дозволено, а що ні, що вважається хорошим і поганим, тобто вони є елементом сімейної ідеології;

4) дозволяють членам сім’ї орієнтуватися в реальності і надають стійкість сім’ї в цілому завдяки тому, що кожен знає свої права і обов’язки;

5) керують поведінкою членів сім'ї, регулюють її і допомагають будувати сімейну взаємодію;

6) вказують, що члени сім'ї повинні робити, і чого вони робити не повинні;

7) визначають місце для члена сім'ї в сімейній ієрархії, яке він займе.

Сімейні правила є писаними і неписаними, культурно заданими й унікальними для кожної сім`ї. Вони повинні змінюватися на кожній стадії життєвого циклу сімейної системи. Якщо життя в сімейній системі змінилося, а правила не змінюються, тоді вони стають дисфункціональними[Ушакова].

Термін ***«сімейний міф»*** введено до наукового обігу Антоніо Феррейра у 1963 році у праці «Сімейний міф та гомеостаз» [Яремчук]. Важливий внесок

у дослідження сімейних міфів зробили представники стратегічного підходу, а саме «міланської групи» у складі М. Сельвіні Палаццолі, Дж. Пратта, Дж. Чеккін і Л. Босколо. У своїй книзі «Парадокс і контр парадокс» (1978) вони детально проаналізували міф «Один за всіх і всі за одного».

Сімейний міф - це складне сімейне знання, яке формується у вигляді сукупності уявлень членів даної сім'ї про неї саму і є продовженням такоготвердження як: «Ми – це... ».

Згідно з дослідженням «міланської групи» час, необхідний для формування сімейного міфу, становить приблизно період життя трьох поколінь.

Мета «сімейного міфу» - замаскувати ті конфлікти і незадоволені потреби, які є у членів сімейної системи, узгодити їх ідеалізовані уявлення один про одного. Таким чином, можна сприймати сімейний міф як своєрідний механізм психологічного захисту сімейної системи, який виконує оберігаючу функцію і сприяє підтримці цілісності сімейної системи.

Проте функціональність сімейних міфів може бути визначена тільки шляхом оцінки впливу, яким вони сприяють або обмежують ріст і розвиток кожного члена сімейної системи, зокрема, і сімейної системи загалом.

До причин виникнення сімейного міфу можна віднести такі обставини:вхід сторонньої людини в сімейну систему, серйозні соціальні зміни, ситуації сімейної дисфункції. Саме в складних умовах міф допомагає вижити сімейній системі, однак згодом, коли тісне об'єднання з ним уже не потрібне, тоді цей міф стає на заваді нормальному функціонуванню сімейної системи.

Тобто, виконуючи в першому поколінні конструктивні функції, в наступних поколіннях сімейної системи, сімейний міф трансформується в деструктивний механізм.

Негативна дія сімейних міфів в наступних поколіннях полягає в тому, що сімейна система стає не здатною вирішувати життєві завдання. До прикладу, в роки Другої світової війни та в повоєнний час в силу об'єктивих причин жінки в сім'ї змушені були виконувати цілу низку чоловічих функцій. Так народився міф «героїня». Вона – рятувальник, який «витягує» інших з безодні. В наступних поколіннях цей стереотип поширився в сім'ях алкоголіків і наркоманів.

На відміну від сімейного міфу,***сімейна легенда*** - це спотворені реальні факти сімейної історії, викривлена інтерпретація окремих подій, що дозволяє підтримувати міф про сімейне благополуччя.

Як і сімейний міф, сімейна легенда виконує захисну, адаптивну, інтегруючу, регулятивну функцію в сімейній системі в складних умовах.

Приклади легенд в сімейних системах:

- легенди про «загублену» і «знайдену» дитину прийомними батьками;
- легенда про загиблого батька-«героя» дитини, що виховується однією матір'ю;
- сімейні легенди, що виникли після зміни офіційного статусу, прізвища, національності;

- легенда про подружню вірність при наявності зради;
- легенда про природну смерть суїцидента;
- «в благополучних шлюбах подружжя завжди все розповідають один одному»;
- «народження дитини/ поява любовного зв'язку поза шлюбом/ отримання розлучення - вирішить всі проблеми».

Проте, як і сімейні міфи, в подальших поколіннях сімейної системи сімейні легенди можуть нести диструктивний вплив. До речі, з часом сімейна легенда може стати частиною сімейного міфу.

Сімейна історія – це сукупність знань про членів сімейної системи попередніх поколінь, їх життя та особистісні особливості, а також сімейні традиції, правила, ритуали, зафіксовані у сімейній пам’яті частково у вигляді міфів, що передаються свідомо чи неусвідомлено в наступних поколіннях сімейної системи.

Сімейна історія має великий вплив на життєдіяльність сімейної системи, проявляється в стійких способах поведінки членів сімейної системи, які можуть бути або конструктивнми або дисфукціональними [].

Такий наслідок «сімейних історій» багатьма дослідниками отримав назву **сімейний сценарій** (Ерік Берн, Клод Стайнер, Роберт і Мері Гулдинг, Стен Вуллемс, Таїбі Кейлер)[].

Цю особливість першим почав досліджувати М. Боуен. Ним було встановлено, що саме в сімейній системі від покоління до покоління спостерігається накопичення і передача дисфункціональнихстійких способів поведінки, що може стати причиною індивідуальних труднощів у членів сімейної системи[].

Наприклад, введенню правил може перешкоджати несформованістьв сімейній системі навичок комунікації, сімейна ієрархія може порушуватися внаслідок розмитості зовнішніх кордонів нуклеарної сім'ї та формування коаліцій з членами розширеної сім'ї тощо.

Отже, ми визначаємо сімейний сценарій – якпрояв стійких способів поведінки членів сімейної системи, типових ситуацій, що повторюються з покоління в покоління та обумовлені подіями сімейної історії.

Важливо пам’ятати, що сімейний сценарій складається з минулого досвіду життя членів сім’ї, з того, що вони пережили у своїй батьківській сім’ї, минулих шлюбах або позашлюбних стосунках. У сімейні сценарії входять міфи і правила батьківської сім’ї у незмінному вигляді або у негативному відображенні.

ПСИХОЛОГІЯ СІМ’Ї Конспект лекцій Розроблено: доцентом кафедри ПДОУ Ушаковою І.М. Харків 2017

Ще однією базовою категорією сімейної системи є стабілізатори сімейної системи. **Стабілізатори сімейної системи-** це те, щозміцняю сімейну систему; те, що допомагає її членам триматися разом під час дисфункцій її підсистем. Їх поділяють на функціональні та дисфукціональні.

До*функціональних стабілізаторів* відносять: загальне місце проживання, загальні справи, спільні гроші, загальні розваги. *Дисфункціональними стабілізаторами* можуть бути діти, подружні зради, порушення поведінки, хвороби і ін.

Розглянемо вплив кількох дисфукціональних стабілізаторів.

Стабілізаторсімейної системи – дитина. Коли вона йде з сім'ї, вона перестає бути стабілізатором, її функції провисають, ніхто їх не виконує. Починаються великі проблеми в сім'ї: з'являється тривога, виникають конфлікти, зростає емоційна напруга. Батькам стає дійсно важко, якщо не з'явиться інший стабілізатор, наприклад, собака.

Стабілізаторсімейної системи – подружня зрада. Часто за зрадами стоїть страх близькості. Можна уявити наступний стереотип взаємодії з приводу зрад: зради, з'ясування відносин і скандали з приводу зрад, примирення. Живуть разом, поки не накопичиться напруга від невирішених проблем. Напруга досягає якоїсь межі - далі все повторюється. І таких дисфункціональних стабілізаторів в сім'ях дуже багато.

1.2. Експлікаційний аналіз провідних дисфункціональних індикаторів сімейної системи

1.2.1. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення уявлень про сім’ю та її членів»

В попердньому розділі нами було зазначено, що уявлення про сім'ю («образ сім’ї»)будуються на базі сімейних сценаріїв, які складаються з сімейних правил, сімейних міфів та легенд. На основі сімейних сценаріїв проявляються взаємні почуття, виникають та вирішуються проблеми.Кожен член сім'ї так чи інакше уявляє собі свою сім'ю, і саме від цього уявлення залежить, вважає він її щасливою чи нещасливою, від цього залежить, чого він чекає від неї, у чому він бачить її проблеми і як уявляє собі їх вирішення.

Необхідно зазначити, якщо відбувається порушення уявлення про сім’ю та її членів, то це негативно впливає на життєздатність як цілої сімейної системи, так і окремих її членів. І в цьому підрозділі ми проаналізуємо дисфункціональний індикатор «порушення уявлень про сім’ю та її членів».

Порушення уявлень про сім’ю та її членів можна об’єднати в дві групи:

а) порушення уявлення про себе як про члена сім'ї: наприклад, людина невірно уявляє собі, які саме з її потреб задовольняє сім'я, які справжні мотиви тих чи інших її вчинків у сім'ї, з яких причин бажано розібратися в тому, що відбувається в сім'ї;

б) порушення уявлень про інших членів сім'ї: неправильно розуміються їх бажання, потреби, їхнє ставлення до різних сторін дійсності. У цьому випадку людина будує свої стосунки з іншим членом сім'ї, не враховуючи її важливих мотивів та якостей. Це може призвести до порушень взаємовідносин між членами сім’ї.

Порушення уявлень про сім’ю та її членів проявляються через:

1. Нереалістичні очікування: Члени сім’ї очікують від інших того, що виходить за межі їх можливостей (наприклад, дитина має бути ідеальною або один із партнерів повинен вирішувати всі проблеми).

2. Перекручені уявлення: Сімейна система ґрунтується на стереотипах або хибних переконаннях (наприклад, "справжній чоловік не може проявляти емоції").

3. Незбалансовані ролі: Уявлення про функції кожного члена сім’ї не відповідають реальності (наприклад, одна особа постійно виконує роль жертви або героя).

Причини порушення уявлень про сім’ю та її членів:

1) соціальні стереотипи (традиційні ролі можуть не відповідати сучасним реаліям або потребам сім’ї);
2) проблеми комунікації(непорозуміння або відсутність відкритих обговорень можуть призводити до неправильного сприйняття ролей);
3) травматичний досвід (невирішені конфлікти, розлучення, втрати або інші травми впливають на уявлення про стосунки);
4) модель батьківської сім’ї(негативні сімейні сценації з батьківської сім’ї переносяться на нову сімейну систему).

Сім'ї також можуть значно відрізнятись один від одного з точки зору активізації сімейних уявлень. Сім'я зі зниженою здатністю до активізації сімейних уявлень (з примітивізмом сімейних уявлень) відрізняється низкою особливостей та стикається зі специфічними труднощами. Розрізняють кілька типів таких сімей:

1. "Пасивна" сім'я. Її члени не вміють уявляти майбутнє, активізувати сімейні сценарії повсякденних ситуацій і побачити, що станеться, коли настануть очікувані зміни, тому така сім'я не готується до них заздалегідь. Її відповідь на зміни – «реактивна», а не «проактивна», вона реагує на зміни лише тоді, коли вони вже наступають. Покірність долі та вміння до всього притерпітись – основа життєвої мудрості такої сім'ї.

2. Сім'я «підсліпувата». Говорячи і думаючи про своє життя, члени цієї сім'ї бачать лише ті аспекти сім'ї, які «лежать на поверхні» (зовнішні події, що впадають у вічі чи обставини). Від їхньої уваги вислизають почуття, думки, сумніви, бо оскільки вони нерідко лежать в основі вчинків і подій у сім'ї, то причини того, що відбувається, залишаються незрозумілими. Те, що відбувається з сім'єю, часто представляється її членам ланцюжком не пов'язаних між собою подій.

3. Сім'я «примітивно мисляча». Члени такої сім'ї не бачать зв'язку між різними явищами. Нерідко все, на що вони здатні, – це зрозуміти лише дуже прості, примітивні зв'язки, тому їхнє пояснення того, що відбувається, вкрай спрощене.

Примітивізм сімейних уявлень – причина виникнення багатьох порушень. Це пов'язано з тим, що більшість порушень виникає в результаті взаємодії багатьох факторів, і сім'я з примітивним уявленням про себе стикається з неймовірно великими труднощами при усвідомленні цих складних явищ.

Своєрідна "агнозія" - нездатність побачити те, що знаходиться "перед очима", - характерна для сім'ї з примітивними сімейними уявленнями.

Чималу роль розвитку уявлень сім'ї про себе відіграють і такі сімейні особливості:

1. Розвиток процесів комунікації. Чим менше та непродуктиніше члени сім'ї обговорюють своє сімейне життя, чим вони менше обмінюються емоційним досвідом, тим примітивніше їх уявлення про свою сім'ю.

2. Надмірно виражена «нормативність» сімейного життя та взаємовідносин. У такій сім'ї відносини побудовані на імперативах «повинен», «зобов'язаний».

3. Стійкість укладу сім'ї. Це, наприклад, характеристика сім'ї з незмінним способом життя у невеликому місті, де сьогодні відбувається те саме, що вчора, а завтра буде те саме, що сьогодні.

4. Низький рівень сімейної та психологічної культури. Сім'я формувалася в таких умовах, що просто ніде було вчитися думати про сімейні взаємини та почуття один одного, оскільки відносини побудовані на співвідношенні сил між членами сім'ї і завжди «правий найсильніший».

5. Присутність дисфункціональних сімейних міфів та легенд, на яких базуються судження членів сім'ї про свою сім'ю (тобто про себе та інших членів сім'ї, про окремі сцени сімейного життя та про сім'ю в цілому), які видаються їм очевидними і якими вони керуються (усвідомлено чи неусвідомлено) у своїй поведінці.

Наприклад, «Через кілька років діти подорослішають і стануть самостійнішими»; "Якщо буде зовсім погано, можна розлучитися"; «Дружини завжди прагнуть прибрати чоловіка до рук»; «Діти не повинні бачити, як ми сваримося»; «Дружина повинна бути щаслива, що я одружився з нею» тощо.

1.2.2. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення міжособистісної комунікації в сім'ї»

Порушення міжособистісної комунікації в сім’ї – це серйозний індикатор дисфункції в сімейній системі. Його аналіз дозволяє зрозуміти джерела проблем і створити план дій для відновлення гармонії, довіри та підтримки між членами сім’ї.

Але перш, ніж перейти до аналізу, визначимо дефініцію «порушення міжособистісної комунікаціїв сім’ї» Комунікація – це не тільки процес обміну інформацією, а й взаємодія між суб'єктами на різних рівнях (особистісному, когнітивному, емоційному та ідейному). Для того, щоб комунікація відбулася,повинні бути наявні: щонайменше двіособи (комунікатор та реципієнт), інформаційне повідомлення, канал комунікації та зворотній зв'язок.

Міжособистісна комунікація в сім'ї– це комунікація, специфічними характеристиками якої є інтенсивність емоцій та інтенсивність інформаційного потоку. Вона є основою, яка визначає якість стосунків у сім'ї.

Порушення міжособистісної комунікації в сім'ї– це стан, коли члени сім'ї не можуть ефективно обмінюватися інформацією, емоціями, очікуваннями та потребами. Так як процес міжособистісної комунікації в сім'ї складний, то і***причини*** його порушень можуть бути такі ж складні і різноманітні. Серед них:

- обмеження одним із партнерів свободи дій чи самовираження іншого;
- диструктивна поведінка одного із членів сім'ї;
- наявність протилежних бажань та інтересів;
- суб'єктивну обмеженість можливостей для задоволення потреб одного із членів сім'ї;
- авторитарний тип сімейних взаємовідносин;
- втручання родичів;
- хронічний стрес через економічні труднощі, хвороби чи інші кризи;
- сексуальна дисгармонія партнерів(Лукаш Ю., Сингаївська І., 2020)
- низька емоційна зрілість членів сім'ї;
- наявність невирішених образ чи конфліктів;
- низький рівень самоповаги або страх бути незрозумілим;
- моделі комунікації, успадковані з батьківської сім'ї (наприклад, уникання обговорень або агресивна манера спілкування);
- жорстке дотримання сімейних ролей (наприклад, авторитарний батько, пасивна мати).

Для чіткого розуміння, що є порушенням міжособистісної комунікації в сім'ї, нами зазначені такі***ознакипорушень:***

- ✓ агресивна комунікація (критика, звинувачення, сарказм);
- ✓ пасивність (уникання розмов, відмова від обговорення проблем);
- ✓ невідповідність слів реальним почуттям (прихована агресія);

- ✓ порушення й викривлення передачі почуттів (В. Сатір);
- ✓ ігнорування або уникання контакту;
- ✓ непослідовність між словами та невербальними сигналами (наприклад, сказане "все добре" із закритою позою чи сумним виразом обличчя);
- ✓ переривання співрозмовника, недослуховування до кінця (боротьба за комунікаційний канал);
- ✓ монолог замість діалогу (один із членів сім'ї постійно домінує в спілкуванні);
- ✓ маніпулювання партнером у процесі комунікації, зловживання керуванням комунікацією (Е. Берн);(Сингаївська І., Мохнач Л., 2022)
- ✓ одностороннє спілкування без зворотного зв'язку.

Отже, такі порушенняміжособистісної комунікації в сім'їє диструктивними. Вони мають серйозні ***наслідки*** для життєздатності сімейної системи:

1. Емоційне дистанціювання (члени сім'ї віддаляються один від одного, знижується рівень довіри та підтримки)

2. Постійні конфлікти (нездатність конструктивно вирішувати суперечки через неправильну передачу інформації)

3. Порушення ролей (втрата або зміщення функцій членів сім'ї, наприклад, діти беруть на себе ролі посередників між батьками).

4. Зниження стресостійкості (нездатність сім'ї справлятися з зовнішніми та внутрішніми викликами)

Як мибачимо, порушення міжособистісного спілкування є однією з актуальних проблем функціонуваннясімейної системи.

1.2.3. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення механізмів інтеграції сім'ї»

Процес подружньої адаптації тісно пов'язаний з процесом сімейної інтеграції. *Інтеграція сім'ї* - це добровільне об'єднання, погодження позицій,

уявлень і думок подружжя з різних аспектів сімейного життя. Сюди відносяться: стиль взаємних відносин, матеріально побутові проблеми, сімейний бюджет, духовне життя і проведення дозвілля і відпочинку, а також інтимне життя, очікування і народження дитини, взаємини з батьками, ставлення до професійної і громадської діяльності подружжя, відношення до суспільних цінностей (Марценюк).

Важливим фактором інтеграції сім'ї та узгодження її розвитку з розвитком її членів (їх взаємної адаптації) є стійкі протиріччя між ними. Також, слід пам'ятати, що як сім'я, так і особистість є самостійними одиницями. Член сім'ї - не її «підсистема», але індивідуальність зі своєю історією і динамікою розвитку, чиє життя не зводиться до участі в сімейному житті і чиє особистісний розвиток лише частково залежить від розвитку інших членів сім'ї та родини в цілому. З іншого боку, сім'я є також самостійно розвивається система, яка функціонує за своїми законами, дійсно багато в чому не залежних від психологічних або ще якихось інших особливостей членів сім'ї.

Нами було проведено узагальнення основних механізмів інтеграції сім’ї, результати якого викладені в таблиці 1.2. Основіні механізми інтеграції сім’ї.

Таблиця 1.2. Основні механізми інтеграція в сім’ї

№ п/п	Механізм інтеграції	Зміст механізму	Вплив механізму
1.	*Спільні цінності та традиції*	моральні норми, традиції, вірування, які поділяють всі члени сім’ї	- формує почуття приналежності до родини - сприяє міжпоколінній передачі досвіду (наприклад, святкування сімейних свят)
2.	*Ефективна комунікація*	відкрите обговорення почуттів, потреб і проблем	- зменшує ризик конфліктів - допомагає підтримувати емоційну близькість

3.	*Розподіл ролей і обов'язків*	чітке визначення функцій кожного члена сім'ї	- запобігає хаосу в сімейній структурі - формує взаємну підтримку та повагу
4.	*Підтримка та взаємодопомога*	готовність членів сім'ї допомагати один одному у складних ситуаціях	- створює атмосферу довіри - підсилює емоційну інтеграцію
5.	*Спільна діяльність*	участь у спільних заходах (подорожі, хобі, відпочинок, побутові справи)	- зміцнює зв'язки між членами сім'ї - сприяє формуванню спільних спогадів і позитивного досвіду
6.	*Регулювання конфліктів*	вирішення суперечок на основі компромісів і поваги до позицій інших	- зберігає гармонію в сімейних відносинах - забезпечує психологічну стабільність членів сім'ї
7.	*Емоційна підтримка*	прояви турботи, співчуття, схвалення	- зміцнює емоційну стабільність членів родини - знижує рівень стресу та напруги
8.	*Моральна ідентифікація*	почуття приналежності до сімейної системи через усвідомлення спільного походження, історії та місії	- сприяє згуртованості поколінь - допомагає зберігати сімейну ідентичність

Основою оцінки інтеграції сім'ї виявляється не загальна або індивідуальна задоволеність, не відсутність конфліктів, не наявність або відсутність труднощів у її функціонуванні, а ефективність подолання труднощів, які виникають протягом життєдіяльності сімейної системи. З цього випливає, що найбільш важливою характеристикою сім'ї є те, як сім'я поводиться перед обличчям сімейної проблеми, зіткнувшись з труднощами, з необхідністю перебудовувати своє життя і свої стосунки.

Сімейною проблемою називається ситуація, в якій сім'ї необхідно прийняти певне рішення, але прийняття рішення або його виконання наштовхується на серйозні перешкоди.

Розрізняють два ***типи вирішення сімейних проблем***. *Реінтегруюче рішення* – рішення, яке забезпечує достатньо високий ступінь інтеграції потреб індивіда з його сім'єю на основі реструктурування його позиції в сім'ї, називають. Всі інші рішення називають *дезінтегруючими*.

Різновид дезінтегруючих рішень:

1. Відмова від рішення (дезінтегруюче – конфліктне). Подружжя вважає за краще продовжувати боротьбу за лідерство в сім'ї.

2. Взаємна поступка (дезінтегруюче – конформістське). Кожен із подружжя певною мірою стримує свої домагання на лідерство. В такому рішеннікожен отримує лише половину того, що йому потрібне.

3. Відмова одного з подружжя від домагань на лідерство (дезінтегруюче – ретрітистське). Це рішення задовольняє одного з подружжя, проте він постає перед новою проблемою: «що дати натомість» іншому, тому, який змушений придушити своє прагнення до лідерства і, як наслідок, бути незадоволений. А якщо сім'я завжди вирішує проблеми таким чином, то основа сімейної філософії одного члена сім'ї – безмежна самопожертва, а іншого – віра в те, що однією своєю присутністю в сім'ї він уже робить усіх щасливими.

4. Пряма дезінтеграція. Ніхто з подружжя не підкоряється іншому. Кожен поводиться так, як вважає за потрібне. Сім'я певною мірою

дезінтегрується. Подружжя підтримує тільки ті взаємовідносини, які не ускладнюються зазначеною проблемою. Основа життєвої філософії в цьому випадку – віра в те, що найважливіша особиста свобода і що ніщо, у тому числі й сім'я, не повинно її обмежувати.

Усі дезінтегруючі рішення послаблюють інтеграцію сім'ї. Вони по суті-псевдорішення, так як є відмовою від спроби знайти рішення, що об’єднує. Інтеграція сім'ї, перш за все, залежить від її вміння шукати та знаходити реінтегруючі рішення.

Для того щоб знайти реінтегруюче рішення, потрібна ціла сукупність якостей:

1) фокусування на проблемі. Як окремі члени сім'ї та сім'я загалом поставляться до проблемної ситуації? Тут йдеться в першу чергу про те, чи вони розуміють, що перед ними саме проблема. Нездатність упізнати проблемну ситуацію – явище досить поширене у сімейному житті. "Проблемна агнозія" (ситуація, коли сім'я має справу з проблемою і в той же час не розпізнає її) - надзвичайно поширене явище;

2) інформаційне забезпечення вирішення проблеми. Це друга стадія вирішення проблеми. Психологічні дослідження показують залежність успішного вирішення проблеми від того, наскільки конкретно її розуміють члени сім'ї, яке їхнє уявлення про сім'ю, та від якості внутрішньосімейної комунікації;

3) мотиваційний забезпечення вирішення сімейних проблем. Психологічні дослідження виявляють стійкий зв'язок між здатністю індивіда або групи вирішувати проблему і зацікавленістю в її вирішенні (вмотивованістю);

4) сімейні евристики - стратегії вирішення сімейних проблем та їх оцінка в процесі вирішення. Психологічні дослідження виявляють значну роль евристичних та критичних процесів у ході розгляду проблеми, висування та оцінки різних шляхів її вирішення (інтуїтивних припущень про найбільш кращі шляхи вирішення проблеми) та в ході її вирішення.

Сімейні фактори, які ускладнюють процес вирішення сімейних проблем:

1) відсутність навичок групового рішення проблем. Існує значна кількість всіляких моментів, які деформують або порушують процес вирішення сімейних проблем: неусвідомлювані мотиви, сімейні наративи, недолік емпатії тощо;

2) ставлення до процесу вирішення проблем: існує небагато соціальних груп, де заохочується самостійність. Значно частіше в якості джерела правильних рішень і життєвої мудрості розглядаються традиція, досвід старших, поради фахівця. Багато сімей бачать джерело проблеми в тому, що вони в чомусь відхилилися від нормальної (в їхньому уявленні - найбільш поширеної або найбільш похвальної) поведінки.

1.2.4. Аналіз дисфункціонального індикатора сімейної системи – «порушення структурно-рольового аспекту життєдіяльності сім'ї»

Порушення структурно-рольового аспекту життєдіяльності сім'ї стосується появі міжособистісних ролей, які в силу своєї структури і змісту надають психотравмуючий вплив на членів сім'ї. Такі ролі називаються руйнівними, або патологізуючі, або травмуючими.В нашій роботі ми визначимо такі ролі як диструктивні.

Отже, *диструктивні ролі в сім'ї* – це ролі, які виконуються її членами в умовах порушеної сімейної динаміки, що сприяють формуванню дисфункціональних стосунків і шкодять психологічному стану кожного учасника. Вони можуть бути наслідком незадоволених потреб, конфліктів чи незбалансованості у виконанні обов'язків

В одних випадках один із членів сім'ї відіграє соціальну роль, яка травматична для нього самого, проте психологічно вигідна іншим членам сім'ї. В інших – члени сім'ї прямо чи опосередковано спонукають когось прийняти на себе таку роль. Диструктивна роль одного з членів сім'ї може

бути травматичною для інших, а не для нього самого. Нерідко обидва типи ролей поєднуються між собою: один член сім'ї виконує роль, що травмує його самого, інший – що травмує інших.

Важливим є те, що концепція диструктивних ролей активно використовується для пояснення того, як порушення сім'ї породжують ті психічні розлади, які найбільш часто потрапляють в поле зору психіатрів. Багато дослідників використовують її при поясненні етіології неврозів, декомпенсації психопатій, алкоголізму, гострих афективних реакцій

Причини формування диструктивних ролей:

1. Сімейні конфлікти: хронічні суперечки, нездатність вирішувати проблеми конструктивно.

2. Дисфункціональні моделі виховання: наприклад, надмірний контроль чи відсутність підтримки.

3. Емоційна незрілість батьків: неможливість створити безпечне і стабільне середовище.

4. Соціальні та економічні труднощі: стрес від зовнішніх обставин.

На основі дослідженьВіджинії Сатир, Шаро Вегшнейдер – Круз, Лінди Сьюз Ханек, Джей Хейліта інших американських психологів створено класифікацію диструктивних ролей в сім'ї. Така класифікація називається*модель ролей виживання*. Модель ролей виживання в сімейній системі базується на ідеї, що члени дисфункційної сім'ї часто виконують певні ролі, щоб пристосуватися до стресу, хаосу або травматичних подій.

Ця концепція широко досліджувалася американськими психологами, особливо в контексті сімей, де є залежність (алкоголізм, наркоманія) або хронічні конфлікти.Нижче в таблиці 1.3. поданий її аналіз.

Таблиця 1.3.

Класифікація диструктивних ролей

Патологізуюча роль	Характеристика	Наслідки
«Сімейний герой»	Член сім'ї бере на себе відповідальність за успіх і благополуччя сім'ї. Він виконує роль ідеального члена сім'ї, щоб компенсувати дисфункцію	Високий рівень стресу, емоційне виснаження, неможливість визнати власні помилки
«Жертва» або «слабка ланка»	Член сім'ї, який викликає співчуття, потребує постійної допомоги або стає об'єктом звинувачень	Почуття залежності, втрата автономії, низька самооцінка, іноді розвиток психосоматичних захворювань
«Цап –відбувайло»	Член сім'ї, який звинувачують у всіх проблемах сім'ї. Часто проявляє девіантну поведінку (агресія, залежності)	Психологічна травма, соціальна ізоляція, розвиток агресії або протестної поведінки
«Невидимка» або «ізольований»	Член сім'ї, який уникає участі у взаємодії через страх конфлікту або небажання привертати увагу	Відчуття самотності, труднощі в налагодженні соціальних контактів поза сім'єю
«Клоун» або «розрядник напруги»	Член сім'ї, який використовує гумор або іронію для зниження напруги в сімейних конфліктах	Неможливість бути сприйнятим серйозно, уникнення власних емоційних проблем
«Контролер»	Член сім'ї, якийнамагається керувати всіма аспектами сімейного життя, часто ізолюючи інших членів від зовнішнього впливу	Формування залежних стосунків, придушення автономії інших, емоційне вигорання контролера
«Рятівник»	Член сім'ї, якийпостійно намагається вирішувати чужі проблеми, навіть ціною власного благополуччя	Виснаження, відчуття власної незамінності, розвиток співзалежності
«Обвинувач»	Член сім'ї, який постійно шукає винних, критикує інших, концентрується на помилках членів сім'ї, часто для того, щоб уникнути власних почуттів провини чи відповідальності.	Емоційна ізоляція, низька довіра зі сторони інших, постійний стрес через конфлікти, труднощі з управлінням гнівом

«Миротворець»	Член сім'ї, який намагається уникнути конфліктів, згладжуючи проблеми та прагнучи зберегти спокій будь-якою ціною. Він може ігнорувати свої потреби чи почуття, щоб задовольнити інших.	Емоційне виснаження, пасивна агресія, втрачена ідентичність через придушення власних бажань і почуттів

Сальвадор Мінухін, родоначальник структурного підходу сімейної терапії, визначав порушення структури сімейної системи як порушення ієрархії підсистем.

Якщо нова підсистема формується в сім'ї та виключає інші, він вважав, що це може спричинити дисфункцію сімейної системи.Будь-які дисфункції в підсистемі подружжя, які підкреслюють взаємодоповнення та взаємне пристосування, мають велике значення та наслідки для інших підсистем сім'ї.

Ознаки порушення в підсистемах сім'ї:

- відбувається злиття меж - відсутність здорової дистанції між поколіннями, наприклад, коли батьки залежать від дітей у прийнятті рішення;
- діти можуть виконувати роль дорослого та використовувати «ролі виживання»;
- діти можуть кооперуватися в союзи з одним із батьків проти іншого;
- батьки можуть конкурувати між собою за любов і визнання людини, створюючи конфліктну ситуацію;
- перевищення своїх обов'язків бабусь і дідусів та надмірна залученість їх у виховання дітей може вплинути на сімейну динаміку.

Наслідки порушень соціально –рольової структури для сім'ї:

1) дисбаланс у взаємодії: втрата гармонії та довіри;
2) формування токсичних моделей поведінки, які передаються з покоління в покоління;
3) низька здатність сім'ї адаптуватися до змін або вирішувати проблеми.

Висновки до першого розділу

1.У першому розділі ми розкрили актуальність проблеми дослідження, ознайомились з концептуальнимипідходамидо вивчення особливостей сімейної системи та з типологізацією сімейних систем. Типологізація сімейних систем різноманітна. Її поділяють за структурними категоріями, за типом взаємодії, за критерієм здатності до реалізації функцій сім'ї, за психологічним кліматом в сім'ї, за стадією становлення тощо. Розглянуто зміст дефініцій «шлюб», «сім'я», «сімейна система», «психологічний клімат сімейної системи», «інтеграція сім'ї», «сімейна проблема», «диструктивні ролі» та ін.

2. Функціональні особливості сімейної системи визначають рівень задоволенності чи незадоволеності визначених потреб її членів в усіх сферах життєдіяльності, а також на скільки сімейна система справляється чи не справляється з поставленими перед нею завданнями.Серед функцій сімейної системи розрізняють господарсько-економічну, регулятивну, репродуктивну, сексуальну, виховну, комунікативну, рекреативну та психотерапевтичну функції.

3. При експлікації структури сімейної системи було визначено її зміст та структура. Сімейна система складається з підсистем «подружжя» (чоловік, дружина), «батьки» (мама, тато), «діти/сиблінги»(донька, син/ сестра, брат).Взаємостосунки між цими підсистемами, а також між сімейною системою і соціальним оточенням є сімейними межами. Успішність взаємодії між підсистемами залежить від того, як розподілено сімейні ролі, що є сукупністю прав та обов'язків члена сімейної системи, яка визначає його принципи та обов'язки в сімейній системі та соціумі. Класифікацію сімейних ролейбуло узагальнено в таблиці.

4. Проаналізовано основні структурні параметри сімейної системи: *рольова структура*(ролі, які виконують члени сім'ї)*, гнучкість* (адаптивність сімейних відносин до змін)*, сімейні межі* (взаємостосунки сімейної системи

всередині себе та з зовнішнім середовищем), *ієрархія*(розподіл влади та відповідальності), *згуртованість* (емоційна близькість між членами сім'ї; висока згуртованість позитивно впливає на підтримку, але надмірна може обмежувати індивідуальність). Розглянута класифікація ролей в сімейній системі за шлюбно -сімейним статусом (формальні ролі –чоловік, дружина; мама, тато, донька, син та ін.) та за функціональними особливостями (функціональні сімейні ролі - годувальник, вихователь, організатор, господар/господиня).

5. *Життєвий цикл* як динамічний параметр сімейної системи є закономірною послідовністю стадій розвитку сімейної системи протягом усього періоду її існування. Універсальної класифікації стадій життєвого циклу сім'ї не існує, так як сімейні системи є дуже різноманітними. Більшість класифікацій життєвого циклу орієнтовані на сім'ї з дітьми та грунтуються на провідній ролі підсистеми «діти». Кожна стадія розвитку сімейної системи передбачає виконання певних завдань. Тож перехід на наступну стадію залежить від того, як добре сім'я справилася з виконанням своїх завдань на попередній стадії.

6. Важливими параметрами для функціонування сімейної системи є параметри, що формують уявлення та розуміння сімейної системи про власну сімейну ідентичність. До таких параметрів належать правила сімейної системи, сімейні міфи та легенди, сімейна історія та сімейний сценарій. *Сімейні правила*– механізми, які виконують регуляторну функцію та підтримують порядок у сім'ї.*Сімейні міфи та легенди* – механізми, що виконують захисну функцію для сімейної системи в кризах. Проте можуть стати диструктивними, коли вже зникає необхідність у захисті, а вони продовжують існувати в сім'ї. *Сімейна історія* – інформація про попередні покоління сімейної системи. Проявляється в стійких способах поведінки членів сімейної системи. Сімейна історія в сукупності з сімейними правилами, міфами та легендами формує*сімейний сценарій*, який

повторюється з покоління в покоління і може нести конструктивний або декструктивний характер для сімейної системи.

7. Науковці виділяють ще один параметр сімейної системи - *стабілізатори* сімейної системи (все те, що скріплює сімейну систему). В залежності від впливу на фукціональність сім'ї вони бувають структуруючими (спільні місце проживання, справи, гроші, розваги) та деструктивними (діти, подружні зрада тощо).

7. За допомогою експлікаційного аналізу було визначено основні дисфункціональні порушення сімейної системи, їх сутність, причини виникнення та наслідки для життєдіяльності сім'ї.Порушення уявлень про сім'ю та її членів зазвичай стосуються невірних уявлень про себе та інших ченів сім'ї. Вони проявляються через нереалістичні очікування, перекрученні уявлення, незбалансовані ролі. Серед причин таких порушень: соціальні стереотипи, проблеми комунікації, травматичний досвід, модель батьківської сім'ї. Коли в сім'ї спостреігається низька здатність до активізації уявлень про себе, в неї виникають специфічні труднощі. Існує певна типологізація таких сімей: «пасивна сім'я», сім'я «підсліпувата», сім'я «примітивно мисляча». Серед сімейних особливостей, які сприяють розвитку порушень уявлень про сім'ю та її членів, присутні і дисфункційні сімейні міфи та легенди.

9. Порушення міжособистісної комунікації в сім'ївизначено як стан, коли члени сім'ї не можуть ефективно обмінюватися інформацією, емоціями, очікуваннями та потребами. Узагальнені причини, ознаки, а також наслідкипорушень міжосбистісної комунікації в сім'ї. Серед наслідків порушень комунікації в сім'їнаявні емоційне дистанціювання, хронічні конфлікти, змішення ролей, зниження життєздатності сім'ї.

10. Розглянуто складові інтеграції сім'ї та в таблиці структуровано її основні механізми. Основною оцінкою інтеграції сім'ї визначено вміння вирішення сімейних проблем шляхом прийняття рішень. При порушенні механізмів інтеграції сімейної системи у вирішенні сімейних проблем сім'я керується дезінтегруючими рішеннями. Серед них: відмова від рішення,

взаємна поступка, відмова одного з подружжя від домагання лідерства, пряма дезінтеграція. Дезінтегруючі рішення послаблюють інтеграцію сім'ї. Причинами прийняття дезінтегруючих рішень сім'єю є «проблемна агнозія», хибне уявлення про сім'ю, порушення міжособистісної комунікації, відсутність вміння груповогорішення проблем, низька вмотивованність.

11. Визначено, що порушення структурно-рольового аспетку життєдіяльності сім'ї можуть відбуватися як в середині будь-якої підсистеми сім'ї, так і між підсистемами. Порушення характеризуються: заміщенням ролей, злиттям меж, виникненням диструктивних ролей – ролей виживання.Вчені виділяють такі основні диструктивні ролі в сім'ї: *«сімейний герой», «жертва» або «слабка ланка», «цап –відбувайло», «невидимка» або «ізольований», «клоун» або «розрядник напруги», «рятівник», «обвинувач», «миротворець».* Внаслідок порушень структури сімейної системи відбувається травматизація членів сім'ї різної інтенсивності, життєздатність сім'ї знижується, формуються токсичні моделі поведінки, які передаються з покоління в покоління.

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ЕКСПЕКТАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ СЕРЕД СІМЕЙ З ДІТЬМИ

2.1. Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження: характеристика вибірки та методів дослідження

Метою емпіричної частини нашого дослідження було визначення рівня задоволеності шлюбом та аналіз проявів функціональних/дисфункціональних індикаторів сімейної системи серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс».

Досягнення мети дослідження стало можливим шляхом перевірки провідної гіпотези про те, що:

- серед сімей, які навчалися за програмою для подружніх пар «Соціально-духовний проект «Подружній курс»» – конструктивні показники інтроспективних категорій експектаційного профілю значно вище, а деструктивні – нижче, ніж серед сімей, які не навчалися за даною програмою.

- підвищення конструктивних показників інтроспективних категорій експектаційного профілю збільшується у жінок, ніж у чоловіків, які навчалися за даною програмою, оскільки жінки частіше можуть бути не задоволені шлюбними стосунками і одночасно бути зацікавленими в їх розвитку.

Загалом, наукове дослідження здійснювалось протягом п’яти місяців і складалося з декількох етапів.

На першому етапі дипломного дослідження відбулося виокремлення проблеми, вивчення теоретичних напрацювань з окремих аспектів теми дослідження, ознайомлення з теоретичнимизасадами особливостей функціонування сімейної системи, базовими категоріями її параметрів та провідними дисфункціональними індикаторами сімейної системи, які можуть індукувати прояви відповідного експектаційного профілю задоволеності/незадоволеності шлюбом серед подружніх пар, що і стало основою для постановки мети, визначення завдань і формулювання провідної гіпотези.

Другим етапом дипломного дослідження було проведення емпіричного дослідження, основою для якого стала вибірка з 40 подружніх пар, серед яких 20 подружніх пар не навчалися за програмою «Подружній курс», а 20 пар навчалися за програмою «Подружній курс».

В процесі емпіричного дослідження був застосований такий психодіагностичний інструментарій – Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д.Рассела і М.Фергюсона (шкала самотності UCLA), Методика вимірювання суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера М.Лассвелл, Тест-опитувальник задоволеності шлюбом, Опитувальник соціально-психологічної адаптації К.Роджерса і Р.Даймонда (Rogers&DimondMethodology).

Для визначення рівня суб'єктивного відчуття самотності респондентів була використана **Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д.Рассела і М.Фергюсона** (1978). Шкала самотності UCLA(від назви Університету Каліфорнії в Лос-Анджелесі, де проводилися дослідження) складається з 20 тверджень, що описують суб'єктивне відчуття самотності та соціальної ізоляції. Людина оцінює, наскільки часто вона відчуває себе самотньою чи ізольованою, відповідаючи на питання, що стосуються її емоційного стану.

Шкала розроблена з урахуванням як емоційного, так і соціального аспекту самотності, що дозволяє отримати цілісну картину переживань людини. Дана методика допомагає виявити потребу в додатковій соціальній підтримці.

За кожну відповідь «ніколи» нараховується 0 балів, «рідко» - 1 бал, «інколи»- 2 бали, «часто» - 3 бали. Тож оцінка за цією методикою вираховується за кількістю балів і має три шкали: 0-20 балів - «низький рівень самотності», 20 – 40 балів - «середній рівень самотності», 40-60 балів - «високий рівень самотності».

Методика вимірювання суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера М.Лассвелл складається з 30 питання для

дружини, та 30 питання для чоловіка, на які необхідно дати відповідь «так» або «ні». Питання мають на меті з’ясувати рівень довіри, підтримки та емоційної близькості між подружжям, тож охоплюють аспекти поваги, комунікації та взаємного розуміння. Відповіді допомагають діагностувати стан стосунків між подружжям та дозволяють зробити висновки щодо потенціалу для довготривалого подружнього життя. Оцінка суб’єктивного відчуття власної цінності кожним шлюбним партнером за цим опитувальником визначається за такими шкалами:

1) *26-30 балів* – високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера;
2) *21-25 балів* – середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера;
3) *16-20 балів* – низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера;
4) *0- 15 балів* – високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості для шлюбного партнера.

Тест-опитувальник задоволеності шлюбом

Дослідження за цими критеріями дозволяють побачити відмінності в сприйнятті шлюбу між чоловіками та жінками, а також важливість окремих аспектів стосунків для кожної статі. Тест – опитувальник містить 10 питань для чоловіка та 10 питань для дружини. Відповіді вимірюються за трьома шкалами – «так», «іноді», «ніколи». Оцінка складається за сумою кількості балів, отриманих за відповіді.Весь обсяг шкальних оцінок поділяється на три діапазон:

1. *Значна задоволеність шлюбом (39 балів і менше)*: це високий рівень задоволеності, коли обидва партнери або один з них відчувають себе повністю задоволеними стосунками. Це може включати гармонійне спілкування, підтримку, емоційну близькість та взаєморозуміння.

2. *Часткова задоволеність, частково(приблизно в рівному ступені)незадоволеністьшлюбом (40-74 балів)*: цей рівень відображає стан, коли шлюб має як позитивні, так і негативні сторони, що компенсують одна одну. Часто такі пари переживають коливання між періодами задоволеності та незадоволеності. Чоловіки та жінки можуть реагувати на такі ситуації по-різному, адже жінки частіше сприймають емоційні недоліки, а чоловіки — практичні аспекти.

3. *Значна незадоволеність шлюбом(75 балів і більше)*: це серйозний рівень незадоволеності, коли відносини не задовольняють обидві сторони або одну з них. Такі пари можуть відчувати відсутність взаєморозуміння, підтримки чи навіть емоційного виснаження. Це може супроводжуватися конфліктами та відчуженістю, особливо якщо очікування партнерів значно різняться.

Опитувальник соціально-психологічної адаптації (Rogers&DimondMethodology). Методика Карла Роджерса і Річарда Даймонда, яка іноді називається шкалою адаптації особистості, класифікується як інструмент для оцінки рівня соціально-психологічної адаптації. Ця методика дозволяє досліджувати, як індивід справляється з життєвими труднощами та взаємодіє з іншими людьми в соціальних контекстах. Вона вимірює кілька важливих аспектів:

1. *Адаптація* - відображає здатність особистості пристосовуватися до умов соціального середовища та ефективно функціонувати в ньому.

Рівень адаптації аналізується за такими відсотковими діапазонами:

Високий рівень адаптації (70-80%) вказує на те, що людина добре справляється з вимогами соціального середовища, відчуває підтримку, здатна до інтеграції в соціум і зберігає емоційну рівновагу.

Середній рівень адаптації (близько 50-70%) свідчить про те, що людина адаптована, але має певні труднощі у соціальному середовищі або періодичні конфлікти з навколишніми. Це може бути ознакою того, що деякі аспекти адаптації ще потребують розвитку.

Низький рівень адаптації (менше 50%) означає, що людина відчуває значні труднощі в адаптації, можливо, стикається зі стресом і відчуває себе невпевнено в соціальних ситуаціях.

2. *Самосприйняття* – рівень позитивного ставлення до себе, відображає позитивне ставлення до себе, своїх сильних та слабких сторін.

Рівень самосприйняття аналізується за такими відсотковими діапазонами:

Високий рівень самоприйняття (70-100%) свідчить про добру самооцінку і прийняття власних позитивних та негативних рис. Людина з таким рівнем, як правило, впевнена у собі, рідко відчуває внутрішні конфлікти і краще справляється з соціальними та емоційними викликами.

Середній рівень самоприйняття (50-69%) вказує на те, що людина загалом приймає себе, але може мати певні сумніви або незначні внутрішні конфлікти. Це рівень, який дозволяє адекватно функціонувати в соціумі, хоча людина може час від часу відчувати незадоволеність собою.

Низький рівень самоприйняття (нижче 50%) зазвичай характеризує людей, які мають проблеми з самооцінкою. Вони можуть відчувати невпевненість у собі, підвищений рівень самокритики та труднощі у стосунках із собою, що може негативно впливати на їхню загальну адаптацію до соціального середовища.

3. *Прийняття інших* – готовність приймати людей такими, якими вони є, важливий фактор у сприйнятті партнера, його індивідуальності та поведінки.
4. *Емоційний комфорт* – відчуття психологічного комфорту та гармонії. Емоційний комфорт показує рівень задоволення, емоційної стабільності та позитивного настрою
5. *Інтернальність / Внутрішній контроль* – здатність контролювати свої емоції та поведінку в різних ситуаціях;вказує на те, наскільки

особистість вважає себе відповідальною за свої дії, або ж схильна покладатися на зовнішні обставини

6. *Ескапізм* - схильність уникати проблем чи труднощі шляхом втечі, тобто відображає схильність до уникнення проблем замість їх вирішення.
7. *Прагнення до домінування*.

Опитувальник складається з тверджень, на які респонденти повинні відповісти, використовуючи 7-бальною шкалою, вказуючи наскільки кожне з них відповідає їх реальному досвіду або ставленню

На третьому етапі дипломного дослідження було проведено аналіз емпіричних даних, обробка отриманих даних, підрахунок та визначення рівнів суб'єктивного відчуття самотності шлюбних партнерів, суб'єктивного відчуття власної цінності шлюбного партнера, суб'єктивного відчуття успішності шлюбу, а також аспектів соціально-психологічної адаптації подружжя.

2.2. Результати діагностичного дослідження особливостей прояву експектаційного профілю задоволеності шлюбом серед сімей з дітьми

2.2.1. Індикація рівня суб'єктивного відчуття самотності серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»

В даному підрозділі наводиться інтерпретація результатів діагностичного дослідженнярівня суб'єктивного відчуття самотності шлюбних партнерів, за критеріями статі та навчання за програмою «Подружній курс».

Для даного дослідження була використана методика Методика діагностики рівня суб’єктивного відчуття самотності Д.Рассела і М.Фергюсона (шкала самотності UCLA).

Рівень суб'єктивної самотності в парах може залежати від різних факторів:

*Тривалість стосунків:*дослідження показують, що у довготривалих шлюбах партнери можуть або розвивати глибшу близькість, або віддалятися один від одного.

Стресові фактори: життєві труднощі та стрес, пов'язаний із фінансовими проблемами, вихованням дітей, роботою тощо, можуть призвести до емоційної віддаленості.

Індивідуальні відмінності: психологічні особливості та емоційні потреби кожного партнера також впливають на рівень їхньої задоволеності та відчуття самотності.

Таким чином, аналіз рівня суб'єктивного відчуття самотності в парі дозволяє визначити, які комбінації показників впливають на задоволеність шлюбом, та окреслити шляхи для покращення стосунків через емоційну підтримку і розвиток комунікаційних навичок.

Отже, ми окремо визначали рівні суб’єктивного відчуття самотності у кожного подружнього партнера, які не навчалися за програмою «Подружній курс», та кожного подружнього партнера, які навчалися за програмою «Подружній курс».

Тож, в процесі диференційного аналізу відсоткового співвідношення інформативних показників індикації рівнів суб'єктивного відчуття самотності (див. табл. 2.1.), було встановлено, що серед 20 опитаних подружніх пар, що не навчалися за програмою, діагностовано всі три рівні суб'єктивного відчуття самотності в різному відсотковому розподілі серед досліджуваних респондентів – чоловіків та жінок.

Таблиця 2.1.

Диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття самотності,за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс»,серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні суб'єктивного відчуття самотності	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень самотності	5	15
Середній рівень самотності	25	20
Низький рівень самотності	70	65

Як бачимо з табл.2.1., виявлено, що у найбільшої кількості досліджуваних респондентів – чоловіків та жінок, діагностується низький рівень суб'єктивного відчуття самотності, а саме – у 70% чоловіків та, у незначно меншої кількості жінок – (65%).

Другу позицію, але вже серед чверті респондентів – і чоловіків, і жінок, займає діагностований середній рівень суб'єктивного відчуття самотності з незначною перевагою у відсотковому розподілі у чоловіків – (25%), а у

жінок, всього на 5% досліджуваних менше, виявлений цей рівень – (у 20%) респонденток.

І, третя позиція проявляється в індикації високого рівня суб'єктивного відчуття самотності, який діагностований серед найменшої кількості респондентів, а саме чоловіків – (у 5%) досліджуваних, проте, серед кількості жінок цей рівень діагностується у значно більшої кількості респонденток – (у 15%),.

Таким чином, переважна більшість досліджуваних респондентів – і чоловіків, і жінок демонструють низький рівень суб'єктивного відчуття самотності. Проте, високий рівень суб'єктивного відчуття самотності проявляється у значно більшої кількості жінок, ніж у чоловіків – це вказує на те, що жінки потребують більшої емоційної підтримки, чуйності в шлюбі, ніж чоловіки.

Диференційний аналіз відсоткового співвідношення інформативних показників індикації рівнів суб'єктивного відчуття самотності серед 20 опитаних подружніх пар, що навчалися за пропонованою програмою (див. табл. 2.2.), було діагностовано тільки два рівні суб'єктивного відчуття самотності в різному відсотковому розподілі серед досліджуваних респондентів – чоловіків та жінок.

Таблиця 2.2.

Диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття самотності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні суб'єктивного відчуття самотності	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень самотності	-	-
Середній рівень самотності	-	10
Низький рівень самотності	100	90

Отже, як бачимо з таблиці 2.2. що серед значущо більшої кількості досліджуваних респондентів – чоловіків та жінок, діагностується низький рівень суб'єктивного відчуття самотності, з перевагою серед досліджуваних-чоловіків – цей показник виявлений у 100% респондентів. Що стосується жінок, то серед них, також, у значної кількості досліджуваних, діагностований цей рівень, але в дещо меншому відсотковому еквіваленті – у 90% жінок.

Другу позицію займає діагностований середній рівень суб'єктивного відчуття самотності який був визначений виключно серед респонденток-жінок і те у незначної кількості досліджуваних – (у 10%). Проте, серед чоловіків цей рівень зовсім не ідентифікований. Окрім цього, серед цієї вибірки респондентів, що навчалися за пропонованою програмою, як чоловіків так і жінок, зовсім не ідентифікований високий рівень суб'єктивного відчуття самотності.

Таким чином, суб’єктивне відчуття самотності у подружжя, що навчалися за програмою «Подружній курс» є значно нижчим, ніж у подружжя, що не навчалися за програмою «Подружній курс».

Окрім цього, слід відзначити, що порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття самотності за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибірки респондентів – чоловіків та жінок – сімей, які навчалися та не навчалися за програмою «Подружній курс» суттєво відрізняється (див. рис. 2.1. та табл.2.3.).

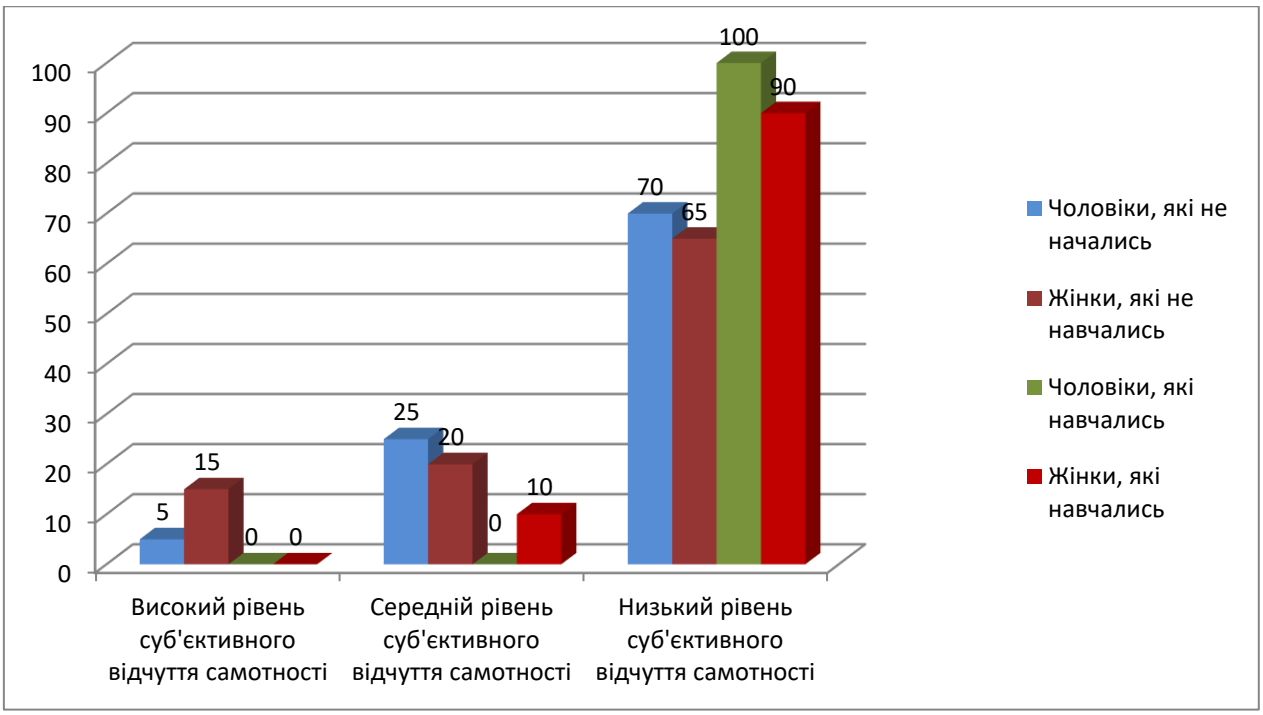

Рис. 2.1. Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття самотності за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Таблиця 2.3.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття самотності за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні суб'єктивного відчуття самотності	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень самотності	5	15	-	-
Середній рівень самотності	25	20	-	10
Низький рівень самотності	70	65	100	90

Отже, як бачимо з рис. 2.1. та табл.2.3. переважна більшість респондентів-чоловіків не відчувають самотність у шлюбних стосунках – це прослідковується з діагностованих показників низького рівня суб'єктивного відчуття самотності, які продемонстровані серед 70% чоловіків і, які не навчалися за програмою «Подружній курс», а серед досліджуваних респондентів чоловіків, які навчалися за даною програмою, низький рівень суб'єктивного відчуття самотності діагностований серед усієї вибірки респондентів – у 100% чоловіків.

Щодо жінок, у яких індикується низький рівень суб'єктивного відчуття самотності, то серед них, більша кількість респонденток, виявлена саме серед тих, які навчалися за програмою «Подружній курс» – 90% досліджуваних, ніж у тих жінок, які не навчалися за програмою – у 65%.

Що стосується чоловіків з середнім рівнем суб'єктивного відчуття самотності, то серед тих, які не проходили програму «Подружній курс» цей рівень демонструють 25%, а у чоловіків, які проходили навчання за даним курсом – зовсім не діагностований цей рівень.

Серед жінок, з діагностованим середнім рівнем суб'єктивного відчуття самотності, переважають ті, які не проходили навчання за пропонованою програмою – 20% респонденток, а серед тих жінок які проходили програму «Подружній курс» показник середнього рівня відчуття самотності значно нижче і зустрічається серед 10% досліджуваних.

Проте, індикація високого рівня суб'єктивного відчуття самотності, проявляється серед субвибірки чоловіків – (5%), які не проходили навчання за програмою, а у чоловіків, які навчалися – цей рівень не діагностований. Така ж апостеріорна ростановка стосується і жінок, ті які не навчалися за програмою «Подружній курс», демонструють високий рівень суб'єктивного відчуття самотності – (15%), а серед тих жінок, які проходили пропонований курс, цей рівень зовсім не ідентифікований.

Також, нами була проаналізована комбінація співвідношень, діагностованих рівнів суб'єктивного відчуття самотності серед подружніх пар (див. рис.2.2.), що демонструє індикацію як низьких, так і високих рівнів суб'єктивного відчуття самотності, які можуть суттєво різнитися в залежності від якості стосунків, емоційної підтримки та рівня комунікації між партнерами.

Рис. 2.2. Порівняльний аналіз співвідношення індикації рівнів суб'єктивного відчуття самотності за критерієм навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибірки респондентів (у %)

Отже, як бачимо з рис. 2.2., порівняльний аналіз співвідношення індикації рівнів суб'єктивного відчуття самотності за критерієм навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибірки респондентів демонструє наступні комбінації рівнів суб'єктивного відчуття самотності в подружніх парах:

1. Високий рівень самотності у обох партнерів. Ця комбінація може виникати в парах, де емоційний контакт порушений, що часто пов'язано з недостатньою комунікацією, нездатністю ділитися емоціями або конфліктами, які залишаються невирішеними. У таких парах обидва партнери можуть відчувати себе ізольованими, що підвищує ризик незадоволеності шлюбом і може призвести до розлучення.

Подружні пари з такою комбінацією суб'єктивного відчуття самотності не виявлено.

2. Високий рівень самотності у одного партнера і середній у іншого.

Така комбінація часто створює конфліктні або напружені ситуації у шлюбі, де один партнер відчуває себе емоційно ізольованим або недооціненим, тоді як інший не відчуває такої ж потреби в підтримці або спілкуванні.

Таку комбінацію виявлено у 15% подружніх пар, які не проходили навчання за програмою «Подружній курс». У подружніх пар, які проходили навчання за програмою «Подружній курс» така комбінація відсутня.

3. Високий рівень самотності у одного партнера і низький у іншого. Такий дисбаланс може виникати, коли один з партнерів більше залежить від емоційної підтримки іншого, але не отримує її в достатній мірі. Це часто відображає ситуацію, коли один з партнерів відчуває більшу потребу у спілкуванні, а інший більш дистанційований. Така комбінація може провокувати конфлікти та знижувати задоволеність стосунками.

Таку комбінацію виявлено у 5% подружніх пар, які не навчалися за програмою «Подружній курс». Серед подружніх пар, кі не навчалися за програмою «Подружній курс» така комбінація суб'єктивного відчуття самотності не виявлено.

4. Середній рівень самотності у обох партнерів: Цей варіант характерний для пар, у яких емоційна підтримка і близькість присутні, але мають певні обмеження. Наприклад, партнери можуть відчувати підтримку, але не завжди мають можливість або бажання глибше спілкуватися про свої

емоції. Такий рівень може свідчити про стабільні, але не глибокі емоційні зв'язки.

Таку комбінацію виявлено у 15% подружніх пар, які не проходили навчання за програмою «Подружній курс». У подружніх пар, які проходили навчання за програмою «Подружній курс» така комбінація відсутня.

5. Комбінація, де один партнер у шлюбі відчуває середній рівень самотності, а інший — низький, відображає певний баланс у відчутті емоційної близькості, але з можливістю незначних розходжень у потребах в підтримці. Ця комбінація не є критичною, однак може свідчити про те, що один із партнерів іноді відчуває недостатню увагу або розуміння з боку іншого.

Серед подружніх пар, які навчалися/не навчалися за програмою «Подружній курс» виявлено 10% подружніх пар з такою комбінацією.

6. Низький рівень самотності у обох партнерів. Така комбінація зустрічається у парах із високим рівнем емоційної близькості, де партнери відкрито діляться своїми почуттями, розділяють спільні інтереси і відчувають себе важливими один для одного. Зазвичай, такі пари демонструють сильну взаємопідтримку та низький рівень конфліктності.

Серед подружжя, що навчалися за програмою «Подружній курс», виявлено 90 % сімей з такою комбінацією.Серед поподружжя, що не навчалися за програмою «Подружній курс», цей показник набагато нижче і складає 55%.

2.2.2. Ідентифікація ступенів прояву суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»

На цьому етапі емпіричного дослідження використовувалася «Методика вимірювання суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера М.Лассвелл». Аналіз рівня суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера включає розуміння того, наскільки партнери відчувають себе важливими, потрібними, цінними та значущими один для одного.

Дуже важливо розуміти, що чоловіки й жінки можуть мати різне розуміння власної цінності та її вираження. Жінки, зазвичай, оцінюють свою цінність для партрена крізь призму підтримки, уваги, любові, спілкування, потраченого для неї часу або фінансів, які вони отримують від партнера, і часто схильні більше орієнтуватися на емоційний зв'язок. Для чоловіків суб'єктивне відчуття власної цінності може бути тісніше пов'язане з визнанням їхньої ролі як партнерів і постачальників у стосунках, їхня цінність підкріплюється жіночою вдячністю, захопленням, визнанням та довірою.

Отже, диференційний аналіз відсоткового співвідношення інформативних показників індикації рівнів суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків і жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %) відображено у табл.2.4.

Таблиця 2.4.

Диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Ступені суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	-	5
Середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	-	25
Низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	40	45
Високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості	60	25

Отже, як бачимо з таблиці 2.4. серед подружніх пар, які не навчалися за програмою «Подружній курс» діагностовано всі чотири ступені суб'єктивного відчуття власної цінності для партнера, яке варіює від високого ступеню відчуття власної цінності до високого ступеню суб'єктивного відчуття повної незначущості, але з різним відсотковим розподілом серед досліджуваних респондентів – чоловіків та жінок.

Таким чином, найбільша кількість досліджуваних респондентів серед чоловіків демонструють високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості для шлюбного партнера, яке зустрічається у 60% чоловіків. Проте, жінок, з виявленим аналогічним ступенем суб'єктивного відчуття повної незначущості для шлюбного партнера значно менше, а саме – 25%.

Також, досить велика кількість респондентів, і серед чоловіків, і серед жінок демонструють низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності

для шлюбного партнера з незначною відмінністю у більшості серед жінок – 45% респонденток, ніж у чоловіків – 40% респондентів.

Проте, середній та високий ступені суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера діагностовано виключно серед жінок, а у чоловіків жоден з них не ідентифікований. Тобто, більшість жінок, а саме 25%, демонструють середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності і тільки серед 5% респонденток виявлений високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера.

Диференційний аналіз відсоткового співвідношення інформативних показників індикації рівнів суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків і жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %) відображено у табл.2.5.

Таблиця 2.5.

Диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Ступені суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	-	20
Середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	-	70
Низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	60	10
Високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості	40	-

Отже, як бачимо з таблиці 2.5., дослідження суб’єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера серед подружніх пар, які проходили навчання за програмою «Подружній курс» демонструє, що серед чоловіків ідентифіковано тільки два ступені суб'єктивного відчуття власної цінності, а саме – низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності проявляється у 60 % респондентів, та високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості, виявлений серед 40% респондентів. Два інших ступеня – високий та середній – не ідентифіковані серед чоловіків.

Проте, серед жінок, було діагностовано три ступені суб'єктивного відчуття власної цінності для партнера і найбільша кількість респонденток демонструють саме середній ступінь, який зустрічається у 70% жінок.

Високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності виявлений – у 20% досліджуваних респонденток, а лише серед 10 % жінок діагностований низький ступінь. Окрім цього, високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості серед жінок не ідентифіковано зовсім.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибірки респондентів – чоловіків та жінок – сімей, які навчалися та не навчалися за програмою «Подружній курс» суттєво відрізняється (див. рис. 2.3. та табл.2.6.).

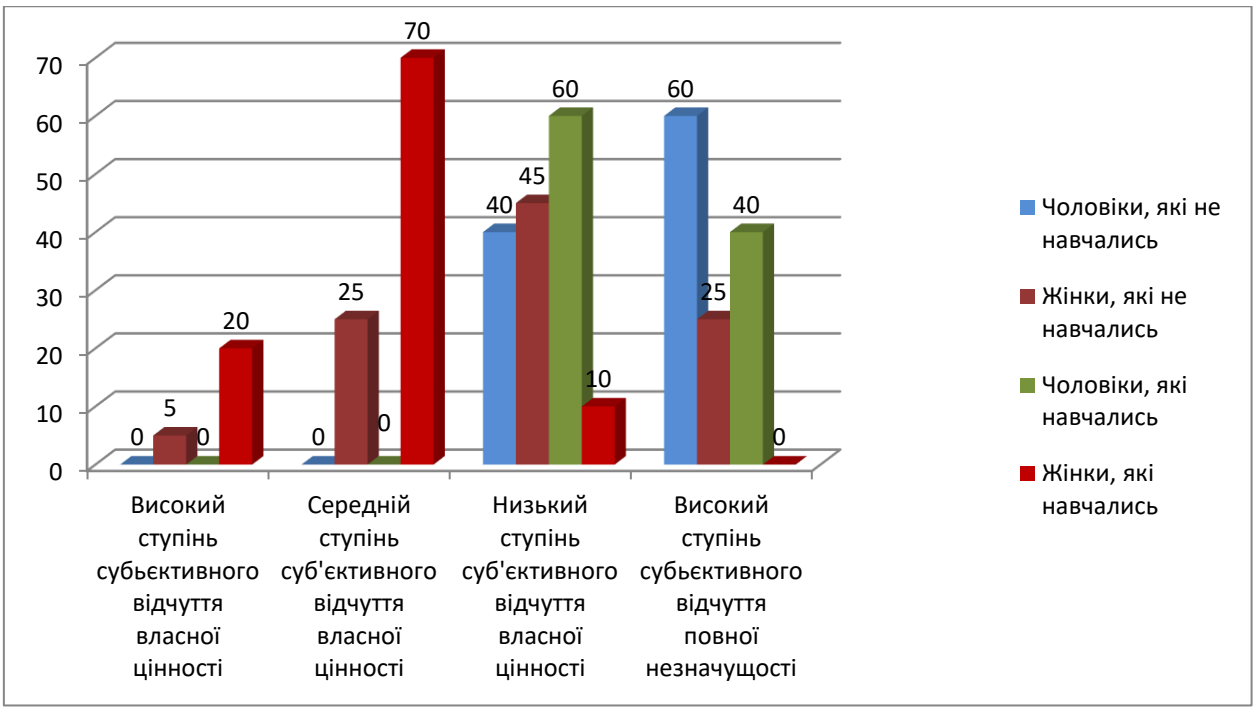

Рис. 2.3. Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Таблиця 2.6.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс», (у %)

Ступені суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	-	5	-	20
Середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	-	25	-	70

Низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності	40	45	60	10
Високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості	60	25	40	-

Згідно з отриманими даними дослідження (рис.2.3. та табл. 2.6.), аналіз показників суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера за критеріями статі та навчанням за програмою "Подружній курс" серед респондентів виглядає наступним чином:

Високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера більше виражений у жінок, які навчалися за програмою (20% респонденток проти 5% жінок, які не навчалися за пропонованою програмою).

У чоловіків, високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера не ідентифікований зовсім.

Середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера значно вищий у жінок, які навчалися за програмою – (70% проти 25% серед тих, хто не навчався), що свідчить про позитивний вплив програми на відчуття власної цінності у шлюбі.

Проте, у чоловіків, середній ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності в шлюбі не спостерігається.

Низький ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного партнера нижчий у жінок, які навчалися за програмою – у 10 % ніж у тих респонденток, які не проходили навчання – у 45% досліджуваних. Чоловіків, які не навчалися за програмою «Подружній курс», значно менше за показниками низького ступеня суб’єктивного відчуття власної цінності в шлюбі – у 40%, ніж тих, хто навчався за програмою «Подружній курс» – 60%).

Проте, *високий ступінь суб'єктивного відчуття повної незначущості* навпаки проявляється серед більшої кількості респондентів-чоловіків, які не навчалися за програмою – у 60% досліджуваних, ніж у тих чоловіків, які вже пройшли начання за пропонованою програмою – у 40% респондентів.

Високий ступінь суб'єктивного відчуття *повної незначущості для* шлюбного партнера спостерігається тільки серед тих жінок, які не навчалися за програмою – (у 25%) респонденток. А у жінок, які навчалися за пропонованою програмою – цей ступінь взагалі не діагностується.

Тож, як бачимо сім'ї, які проходили навчання за програмою «Подружній курс» мають більш високий ступінь суб'єктивного відчуття власної цінності для шлюбного, хоча серед жінок цей експектаційний конструкт вищий ніж у чоловіків. І, як можливий результат, такі сім'ї мають більш потужний потенціал для довготривалого подружнього життя.

2.2.3. Автентифікація рівнів задоволеності шлюбом серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»

В даному підрозділі наводиться автентифікація рівнів задоволення шлюбом серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися та які навчалися за програмою «Подружній курс».

Дослідження рівнів задоволення шлюбом здійснювалось за допомогою «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом».

Отже, диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %) відображено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні задоволеності шлюбом	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Значна задоволеність шлюбом	70	25
Часткова задоволеність, часткова (приблизно в рівному ступені) незадоволеність	30	65
Значна незадоволеність шлюбом	-	-

Отже, як бачимо з таблиці 2.7., серед сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» виявлено такі рівні задоволеності шлюбом:

1. *Значна задоволеність шлюбом діагностована серед* 70% чоловіків, які не навчалися за пропонованою програмою. Це, досить високий показник, який може вказувати на те, що більшість чоловіків позитивно оцінюють свої стосунки. Можливими причинами, такого рівня задоволеності, можуть бути стабільність та підтримка, які вони відчувають у шлюбі, або очікування від шлюбу, які переважно відповідають реальності. Водночас, чоловіки можуть бути більш схильні до оцінки шлюбу в категоріях функціональної підтримки (фінансової, соціальної) та стабільності.

Проте, лише 25% жінок виявляють значну задоволеність шлюбом, що вказує на більшу критичність у сприйнятті відносин або на те, що жінки, можливо, мають вищі або інші очікування від шлюбу, зокрема у сфері

емоційної підтримки та близькості. Це може свідчити про те, що жінки, порівняно з чоловіками, відчувають більшу потребу у високій якості емоційного зв'язку та взаєморозуміння в шлюбі, і їхні очікування, можливо, не завжди відповідають дійсності.

2. Часткова задоволеність або часткова незадоволеність шлюбом, діагностується у жінок, і цей показник, часткової задоволеності або незадоволеності шлюбом, сягає 65% серед досліджуваних-респонденток – жінок, що свідчить про те, що переважна більшість жінок оцінюють шлюбний стосунок як лабільну з такою тенденцією, збалансовану комбінацію – як позитивних, так і негативних проявів.

Також, варто зауважити, що 30% чоловіків виявляють часткову задоволеність або часткову незадоволеність шлюбом. Це вказує на те, що, хоча більшість чоловіків задоволені шлюбом, значна частина все ж відзначає певні недоліки.

3.Значна незадоволеність шлюбом. У респондентів, які не навчалися за програмою «Подружній курс», такий рівень задоволеності шлюбом – не ідентифікований.

Диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %) відображено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні задоволеності шлюбом	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Значна задоволеність шлюбом	90	50
Часткова задоволеність, часткова (приблизно в рівному ступені) незадоволеність	10	50
Значна незадоволеність шлюбом	-	-

Аналітичні дані, які відображені у таблиці 2.8. вказують на те, що в сім'ях, які проходили навчання за програмою «Подружній курс», рівень «Значна незадоволеність шлюбом» – серед респондентів – не ідентифікований. Проте, рівень «Значна задоволеність шлюбом» проявляється серед більшої кількості досліджуваних респондентів – чоловіків та жінок, який більше притаманний чоловікам, ніж жінкам (90% - (у чоловіків) проти 50% – (у жінок)).

Проте, рівень «Часткової задоволеності (приблизно в рівному ступені) незадоволеність» частіше проявляється у жінок ніж, у чоловіків – (у 50% досліджуваних жінок проти 10% досліджуваних чоловіків). Такий розподіл говорить про те, що жінки і чоловіки мають різні відчуття щодо особистого задоволення шлюбом.

На рис. 2.4. відображено порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом серед сукупної вибірки респондентів яка була диференційована на субвибірки за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс».

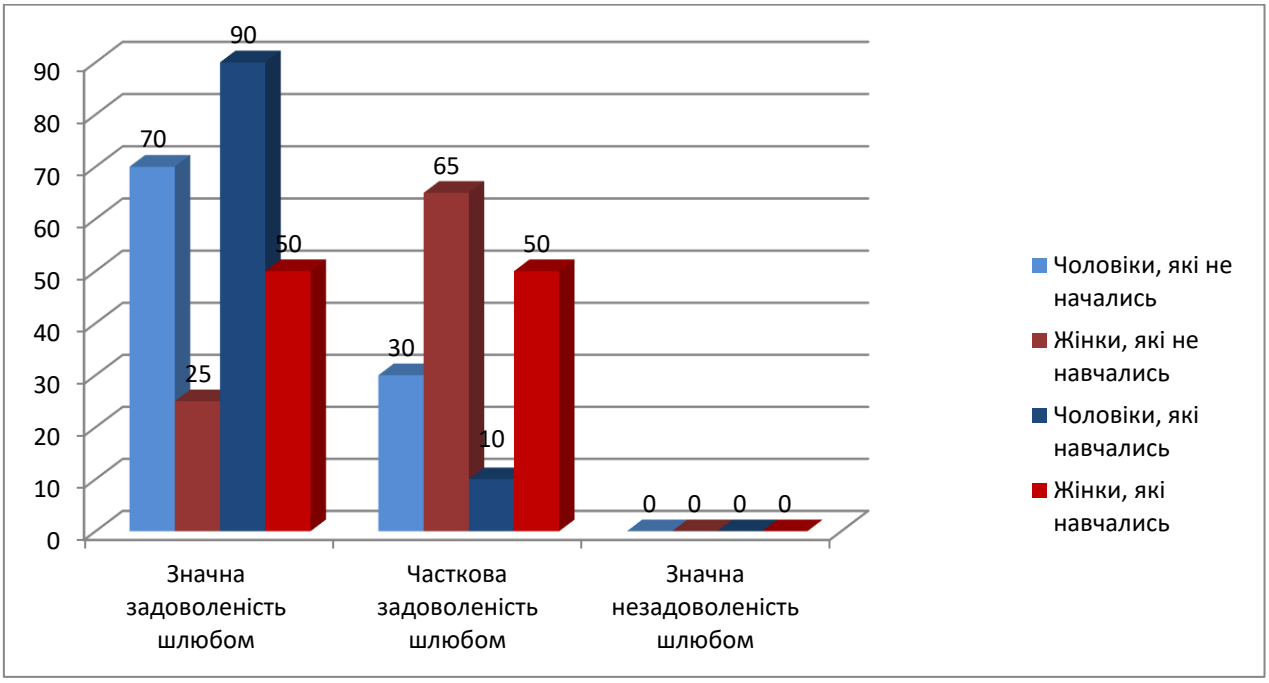

Рис. 2.4. Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірок респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися і які не навчалися за програмою «Подружній курс», (у %)

Отже, як видно з рис.2.4., в сім'ях, які проходили навчання за програмою «Подружній курс», індикація рівня – «значної задовленності шлюбом» зустрічається частіше серед чоловіків – у 90% респондентів проти 70% респондентів-чоловіків тих, хто не навчався за програмою. І, у жінок, які навчалися за пропонованою програмою, відсотковий розподіл значно вище – у 50% досліджуваних, ніж у досліджуваних респонденток, які не навчалися за даною програмою – 25% жінок і, у яки діагностований саме цей рівень – значна задоволеність шлюбом.

Щодо, діагностованого рівня – це часткової задоволеності шлюбом – то він більш виявленийсеред чоловіків, які не проходили навчання за програмою «Подружній курс», а саме у 30% респондентів ніж у чоловіків, які проходили цей курс і даний рівень задоволеності шлюбо (часткова задоволеність) зустрічається серед значно меншої кількості респондентів чоловіків – у 10%.

Що стосується жінок, то тут прослідковується схожа тенденція, але у значно меншому перерозподілі питомої відсоткової ваги серед тих жінок які навчался за пропонованою програмою – 50% проти 65% респонденток тих, хто не навчався за даною програмою.

Також, варто наголосити, що рівень значної незадоволеності шлюбом – не ідентифікований серед жожної субвибірки респондентів – ні чоловіків, ні жінок – тих, що навчалися за пропонованою програмою «Подружній курс» і тих, що не навчалися за даною програмою.

Таким чином, порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірок респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися і які не навчалися за програмою «Подружній курс», вказує на те, що чоловіки, загалом, більш задоволені шлюбом, ніж жінки. А сім'ї, які навчалися за програмою «Подружній курс» мають більш високий рівень задоволеності шлюбом, ніж сім'ї, які не навчалися за вказаною програмою.

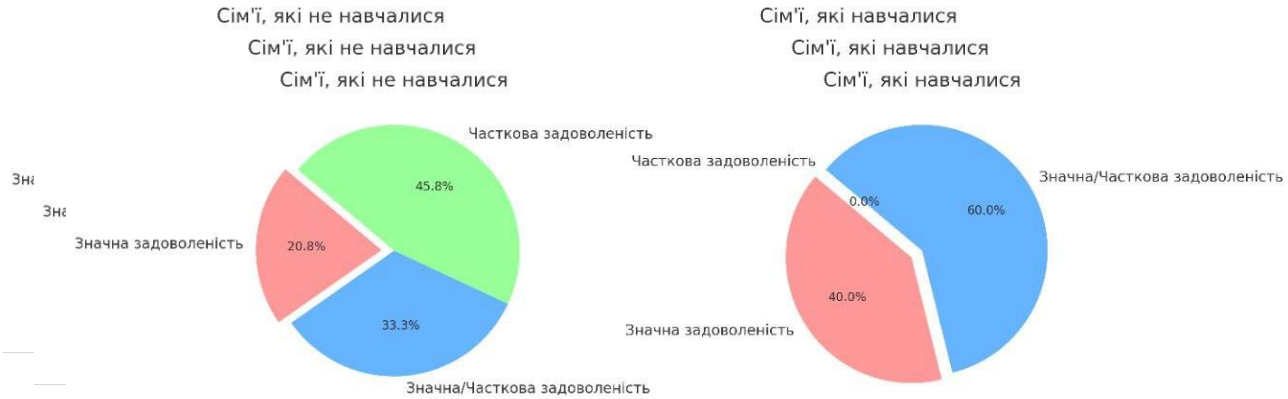

Рис. 2.5. Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня задоволеності шлюбом за критерієм навчання за програмою

2.2.4. Аналіз прояву функціональних/дисфункціональних індикаторів сімейної системи серед респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»

В данному підрозділі ми проведемо аналіз показників соціально-психологічної адаптації за методикою Роджерса і Даймонда в парі за наступною логікою, розглядаючи як окремі показники, так і їхню взаємодію в парі. Основні показники включають: адаптацію, емоційний комфорт, самоприйняття, прийняття інших, інтернальність, прагнення домінування і ескапізм. Кожен з них характеризує певний аспект соціальної і психологічної адаптації особистості.

Показник «адаптація» згідно диференційного аналізу індикації рівня адаптації серед субвибірки респондентів чоловіківта жінок, що не навчалися за програмою «Подружній курс». Аналіз субвибірки сімей, які не навчалися за програмою подружніх курсів (див. таблиці 2.9.), дозволяє зробити порівняння рівнів адаптації чоловіків і жінок у таких сім'ях, виявляючи особливості взаємодії в подружжі без зовнішнього впливу навчальних програм.

Таблиця 2.9.

Диференційний аналіз індикації рівня адаптації, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні адаптації	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень адаптації	85	35
Середній рівень адаптації	15	55
Низький рівень адаптації	-	10

Результати аналізу показника адаптації свідчать про:

Особливості адаптації у чоловіків. Дані показують, що чоловіки навіть без проходження програми демонструють високий рівень адаптації в сімейній взаємодії.Можливо, це свідчить про стабільну роль чоловіків у сімейній системі, яка менш емоційно залежна від зовнішніх впливів.Відсутність низького рівня адаптації може свідчити про те, що чоловіки в цих сім'ях частіше уникають гострих конфліктів або менш емоційно реагують на проблеми у стосунках.

*Особливості адаптації у жінок.*Жінки демонструють значно нижчий рівень високої адаптації, що відповідає загальній тенденції до більшої емоційної залученості в сімейні стосунки.

Середній рівень адаптації (55%) свідчить про те, що більшість жінок стикаються з певними труднощами у взаємодії, такими як невирішені конфлікти, емоційна дистанція або труднощі в спілкуванні.

Низький рівень адаптації (10%) вказує на наявність певної частки сімей, де жінки відчувають емоційне виснаження або незадоволеність шлюбом.

Аналіз даних про рівень адаптації сімей, які пройшли навчання за програмою "Подружній курс", дозволяє оцінити вплив програми на покращення адаптації в подружніх стосунках. Розглянемо дані чоловіків і жінок окремо, а також загальні тенденції (див. табл.2.10).

Таблиця 2.10.

Диференційний аналіз індикації рівня адаптації, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні адаптації	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень адаптації	80	50
Середній рівень адаптації	20	50
Низький рівень адаптації	-	-

1. Особливості адаптації у чоловіків

Дані демонструють, що переважна більшість чоловіків після навчання досягають високого рівня адаптації. Це вказує на успішний вплив програми на розвиток комунікативних і конфліктологічних навичок, які сприяють гармонійній взаємодії.

Частка чоловіків із середнім рівнем адаптації свідчить про те, що деякі учасники програми потребують більше часу або індивідуального підходу для повного освоєння навичок.

Відсутність низького рівня адаптації підтверджує, що програма ефективно працює навіть з початково проблемними випадками.

2. Особливості адаптації у жінок

Половина жінок досягає високого рівня адаптації після проходження програми. Однак, навіть після навчання цей показник залишається нижчим,

ніж у чоловіків. Це може свідчити про те, що жінки більш емоційно залучені у стосунки й потребують додаткових методик для підвищення їхнього рівня адаптації.

Жінки частіше залишаються на середньому рівні адаптації, навіть після навчання. Це може бути пов’язано з глибшими емоційними викликами або недостатньою увагою до їхніх специфічних потреб у межах програми.

Відсутність низького рівня адаптації свідчить про загальний позитивний вплив програми.

3. Порівняння показника адаптації у чоловіків і жінок

Чоловіки демонструють стабільно вищий рівень адаптації (80% високий рівень), тоді як жінки частіше залишаються на середньому рівні (50%). Це свідчить про особливості адаптації чоловіків та жінок:

- чоловіки більш орієнтовані на швидке прийняття нових моделей поведінки, практичні інструменти, які пропонує програма;
- жінки потребують глибшої роботи з емоційними аспектами, такими як емоційна близькість, стресостійкість, гнучкість у сприйнятті ролей.

Порівняння субвибірок сімей, які навчалися та не навчалися за програмою "Подружній курс", дозволяє оцінити вплив навчання на рівень адаптації подружжя. Результати аналізу виявляють як загальні тенденції, так і статеві особливості (див.табл 2.11).

Таблиця 2.11.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня адаптації, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні адаптації	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень адаптації	85	35	80	50
Середній рівень адаптації	15	55	20	50
Низький рівень адаптації	-	10	-	-

1. Особливості адаптації чоловіків

Схожість. У обох групах відсутній низький рівень адаптації, що свідчить про загальну стійкість чоловіків до дисфункціональних моделей поведінки.Середній рівень адаптації є незначним у кожній групі.

Відмінності. Незначне зниження відсотка високої адаптації (80% порівняно з тими, хто не навчався, де цей показник становив 85%), так само як інезначне збільшення відсотка середнього рівня адаптації (20%порівняно з тими, хто не навчався, де цей показник становив 15%), може пояснюватися тим, що чоловіки починають краще усвідомлювати проблемні аспекти у стосунках під час навчання. Це тимчасово знижує їх суб’єктивне відчуття адаптації.

2. Особливості адаптації жінок.

Схожість. У обох групах частка середнього рівня адаптації залишається високою (50-55%), що свідчить про необхідність додаткової роботи з емоційними аспектами адаптації жінок.

Відмінності. Високий рівень адаптації серед жінок, які навчалися (50%), значно вищий порівняно з тими, хто не проходив програму (35%). Це підтверджує успішність програми у сприянні більш гармонійним стосункам.

Група, яка навчалася, не має низького рівня адаптації (0%), тоді як у групі, що не навчалася, 10% жінок демонструють низький рівень. Це вказує на позитивний вплив програми на розвиток емоційної стійкості та здатності вирішувати конфлікти, а також на мінімізацію дисфункціональних моделей.

Отже, як ми бачимо навчання за програмою усуває низький рівень адаптації та сприяє мінімізації дисфункціональних моделей у сімейній системі.Відбувається покращення жіночої адаптації. Програма більше впливає на жінок, тоді як чоловіки демонструють стабільну адаптацію незалежно від навчання.

Показник«самоприйняття».Аналіз рівня самоприйняття в подружжі дозволяє оцінити внутрішню гармонію кожного партнера, його здатність сприймати себе з усіма перевагами та недоліками, а також готовність до відкритої взаємодії в сімейних стосунках. Самоприйняття є важливим фактором емоційної стабільності та впливає на здатність будувати гармонійні стосунки.

Завдяки аналізу емпіричних даних були визначені рівні самомоприйняття у чоловіків та жінок, які не навчалися за програмою (див. табл. 2.12).

Таблиця 2.12.

Диференційний аналіз індикації рівня самоприйняття, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні самоприйняття	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень самоприйняття	80	90
Середній рівень самоприйняття	20	5
Низький рівень самоприйняття	-	5

1. Чоловіки:

- Більшість чоловіків (80%) демонструють високий рівень самоприйняття. Це свідчить про їхню внутрішню впевненість і позитивне сприйняття себе. Високий рівень самоприйняття сприяє здатності брати відповідальність за свої дії та підтримувати стабільність у подружжі. Чоловіки з високим самоприйняттям, як правило, мають кращу стресостійкість і легше взаємодіють у сімейних стосунках.
- Частина чоловіків (20%) демонструє середній рівень, що може свідчити про наявність певних внутрішніх сумнівів або невпевненості, які впливають на їхню поведінку в стосунках.
- Відсутність низького рівня самоприйняття серед чоловіків є позитивним показником, який свідчить про загальну стабільність їхнього емоційного стану.

2. Жінки:

- Переважна більшість жінок (90%) у цій групі демонструють високий рівень самоприйняття, що свідчить про впевненість у собі, емоційну зрілість та здатність справлятися з життєвими труднощами.Цей високий показник є ознакою того, що жінки, які не навчалися за програмою, володіють достатнім внутрішнім ресурсом для підтримання гармонії у стосунках.
- Невелика частина жінок (5%) має середній рівень самоприйняття, що може бути викликано впливом зовнішніх факторів (наприклад, незадоволенням певними аспектами життя або стосунків).
- Низький рівень самоприйняття у 5% жінок є свідченням їхніх внутрішніх конфліктів, невпевненості або невдоволення собою. Це може впливати на деструктивну поведінку в подружжі, зокрема на надмірну залежність від партнера або уникання вирішення конфліктів.

Порівняльний аналіз чоловіків і жінок.

Жінки демонструють вищий рівень самоприйняття (90%) порівняно з чоловіками (80%). Це може бути зумовлено тим, що жінки більше орієнтовані на саморефлексію і саморозвиток.

Частка чоловіків із середнім рівнем самоприйняття (20%) значно більша, ніж у жінок (5%). Це може свідчити про те, що чоловіки частіше сумніваються у своїй ролі в стосунках або мають невирішені внутрішні питання.

Низький рівень самоприйняття відсутній у чоловіків і наявний у 5% жінок. Це вказує на те, що жінки є більш вразливими до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть знижувати їхнє самосприйняття.

Дані про рівень самосприйняття серед подружніх пар, які проходили навчання за програмою "Подружній курс"(див. табл. 2.13), дозволяють оцінити вплив програми на розвиток впевненості в собі та внутрішньої гармонії у подружніх стосунках.

Таблиця 2.13.

Диференційний аналіз індикації рівня самоприйняття, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні самоприйняття	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень самоприйняття	100	50
Середній рівень самоприйняття	-	50
Низький рівень самоприйняття	-	-

Аналіз самосприйняття серед чоловіків. Усі чоловіки, які пройшли програму, досягли високого рівня самосприйняття. Це свідчить про ефективність курсу у зміцненні їхньої внутрішньої впевненості та здатності сприймати себе позитивно.

Аналіз самосприйняття серед жінок. Лише половина жінок, які пройшли програму, демонструють високий рівень самосприйняття. Ця різниця може свідчити про те, що жінки потребують більше часу або додаткових інструментів для досягнення повного прийняття себе.

Половина жінок залишаються на середньому рівні самосприйняття, навіть після навчання.Це вказує на специфічні потреби жінок, такі як емоційна підтримка, робота зі стресом та самооцінкою

Порівняння чоловіків і жінок.Показник самосприйняття значно вищий у чоловіків, ніж у жінок. Усі чоловіки (100%) досягли високого рівня, що свідчить про велику ефективність програми для них.

Результати жінок є змішаними — лише 50% досягли високого рівня, тоді як решта залишилися на середньому рівні.

Розглянемо порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня самосприйняття серед подружжя, які навчалися, та ,які не навчалися, за програмою «Подружній курс» (див. табл.2.14).

Таблиця 2.14.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня самоприйняття, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні самоприйняття	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень самоприйняття	80	90	100	50
Середній рівень самоприйняття	20	5	-	50
Низький рівень самоприйняття	-	5	-	-

Згідно з даними таблиці 2.14:

- Чоловіки, які навчалися, досягли кращих результатів (100% проти 80% високого рівня в групі, що не навчалася).
- Жінки, які навчалися, також мають кращі результати, але різниця менш помітна (50% високого рівня проти 35% у групі, що не навчалася).
- Низький рівень самосприйняття у жінок, які навчалися за програмою, відсутній. Тоді як 5% жінок, які не навчалися за програмою, низький рівень самоприйняття виявлений.

Значення рівня самоприйняття для подружжя

Високий рівень самоприйняття у обох партнерів є базовим елементом для здорових стосунків. Він дозволяє уникати надмірної залежності, конструктивно вирішувати конфлікти і забезпечувати емоційну підтримку.

Середній або низький рівень самоприйняття, особливо у жінок, може це може призвести до невпевненості, яка відображається у стосунках, наприклад, у вигляді ревнощів або критики щодо себе і партнера. Тож це є сигналом для необхідності роботи з психологом або впровадження програм, спрямованих на розвиток особистісного потенціалу.

Показник «прийняття інших».Аналіз показників прийняття інших у сімейних парах дозволяє виявити вплив програми на здатність партнерів сприймати один одного.

Аналіз показників для сімей, які не проходили навчання (див. табл. 2.15).

Таблиця 2.15.

Диференційний аналіз індикації рівня прийняття інших, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні прийняття інших	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень прийняття інших	35	35
Середній рівень прийняття інших	60	60
Низький рівень прийняття інших	5	5

1. Чоловіки.

Лише третина чоловіків (35%) демонструють значну здатність приймати оточуючих. Це свідчить про певні труднощі у сприйнятті партнерів або адаптації до їхніх особливостей.

Більшість чоловіків (60%) перебувають на середньому рівні прийнятті інших. Вони частково сприймають інших, але можуть стикатися з труднощами у розумінні чи прийнятті відмінностей у думках або поведінці.

Відсутність низького рівня прирйняття інших вказує на те, що критичні проблеми з прийняттям серед чоловіків у цій групі рідкісні.

2. Жінки.

Аналогічно до чоловіків, третина жінок (35%) демонструють здатність повністю приймати інших.

Основна група жінок (60%) має помірну здатність до прийняття. Це може означати, що жінки в цій групі частіше зіштовхуються із труднощами у взаємодії або толерантності до партнера.

У невеликої кількості жінок (5%) прийняття інших є критично низьким, що може вказувати на труднощі у стосунках чи підвищену вимогливість до партнера.

Аналіз показників для сімей, які проходили навчання згідно таблиці 2.16.:

Таблиця 2.16.

Диференційний аналіз індикації рівня прийняття інших, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні прийняття інших	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень прийняття інших	80	60
Середній рівень прийняття інших	20	40
Низький рівень прийняття інших	-	-

Для аналізу рівня прийняття інших серед подружніх пар, які навчалися за програмою, використаємо наведені дані в таблиці 2.17. та порівняємо показники між чоловіками та жінками.

1. Високий рівень прийняття інших

У чоловіків на 20% більше респондентів із високим рівнем прийняття інших, ніж у жінок. Це свідчить про те, що навчання більш ефективно вплинуло на здатність чоловіків проявляти толерантність, емпатію та розуміння до інших.

Можливо чоловіки могли краще адаптуватися до методик програми, спрямованих на розвиток соціальних навичок та емпатії.Жінки, можливо, вже мали вищий базовий рівень прийняття інших, тому ефект від навчання був менш помітним.

2. Середній рівень прийняття інших

У жінок на 20% більше респондентів із середнім рівнем прийняття інших, ніж у чоловіків. Це вказує на те, що частина жінок могла не досягти високого рівня прийняття, залишаючись на середніх показниках.Жінки

можуть мати більш критичний підхід до взаємин або вищі очікування від інших, що обмежує зростання рівня прийняття.

3. Низький рівень прийняття інших

Низький рівень прийняття інших не виявлено ані у чоловіків, ані у жінок, що є позитивним результатом і можливим наслідком навчання за програмою «Подружній курс». Це свідчить про те, що навчання ефективно мінімізувало бар'єри для прийняття інших у всіх респондентів.

Використовуючи дані таблиці 2.17. порівняємо рівні прийняття інших у сімейних пар, які навчалися за програмою «Подружній курс, і сімейних пар, які не навчалися.

Таблиця 2.17.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня прийняття інших, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні прийняття інших	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень прийняття інших	35	35	80	60
Середній рівень прийняття інших	60	60	20	40
Низький рівень прийняття інших	5	5	-	-

Отже, як видно з таблиці 2.17. частка чоловіків із високим рівнем прийняття серед чоловіків, які навчалися за програмою, є вищою (80% проти 35% тих чоловіків, які не проходили навчання), що свідчить про значний позитивний вплив програми.

Серед жінок високий рівень прийняття інших також частіше зустрічається у тих, які навчалися за програмою, ніж тих, які не навчалися (60% проти 35%).

Середній рівень прийняття інших серед чоловіків, які навчалися за програмою. зустрічається рідше, ніж у чоловіків, які не навчалися за програмою (20% проти з 60%), тобто програма допомогла більшості чоловіків краще розвити навики емпатії та співчуття.

Середній рівень прийняття інших у жінок, які навчалися за програмою, також як і у чоловіків, які навчалися за програмою, зустрічається рідше і становить 40 % проти 60% тих, які не навчалися.

Низький рівень прийняття інших зустрічається лише в подружжі, які не навчалися за програмою (становить 5% і у чоловіків, і у жінок), що також свідчить про позитивний вплив навчання для покращення комунікації та ставлення подружжя один до одного.

Спираючись, на факт, що самоприйняття є основою для прийняття інших, ми провели аналіз рівнів самоприйняття та прийняття інших у подружніх парах, які проходили і не проходили навчання (див.табл. 2.18). Це дозволило оцінити їхній взаємоплив та значення для якості стосунків.

Таблиця 2.18

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня прийняття інших, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Самоприйняття				
Високий рівень самоприйняття	80	90	100	50
Середній рівень самоприйняття	20	5	-	50
Низький рівень самоприйняття	-	5	-	-
Прийняття інших				
Високий рівень прийняття інших	35	35	80	60
Середній рівень прийняття інших	60	60	20	40
Низький рівень прийняття інших	5	5	-	-

Взаємовплив рівнів самоприйняття та прийняття інших

Сім'ї, які не проходили навчання за програмою «Подружній курс»

1. Чоловіки.

Самоприйняття: 80% мають високий рівень, 20% — середній.

Прийняття інших: 35% мають високий рівень, 60% — середній, 5% — низький.

Взаємозв'язок.Більшість чоловіків демонструють гарний рівень самоприйняття, проте лише третина з них здатна приймати інших на високому рівні.Це може вказувати на те, що навіть із високим самоприйняттям у чоловіків без тренінгів виникають труднощі у сприйнятті

партнера, ймовірно, через недостатню роботу над емпатією чи навичками спілкування.

2. Жінки.

Самоприйняття: 90% мають високий рівень, 5% — середній, 5% — низький.

Прийняття інших: 35% мають високий рівень, 60% — середній, 5% — низький.

Взаємозв’язок. У жінок із високим самоприйняттям лише третина демонструє високий рівень прийняття інших.Низький рівень прийняття інших (5%) у жінок, навіть за високого самоприйняття, може вказувати на індивідуальні риси характеру (наприклад, перфекціонізм або критичність) чи проблеми у взаємодії.

Сім’ї, які проходили навчання

1. Чоловіки.

Самоприйняття: 100% мають високий рівень.

Прийняття інших: 80% мають високий рівень, 20% — середній.

Взаємозв’язок:Навчальна програма сприяє підвищенню здатності чоловіків приймати інших.

2. Жінки.

Самоприйняття: 50% мають високий рівень, 50% — середній.

Прийняття інших: 60% мають високий рівень, 40% — середній.

Взаємозв’язок.У жінок, навіть із середнім рівнем самоприйняття, високий рівень прийняття інших є досить поширеним. Це може вказувати на те, що жінки, які навчались за програмою «Подружній курс», розвивають здатність приймати інших незалежно від рівня власного самоприйняття.

Взаємозв’язки самоприйняття та прийняття інших в подружжі

1.Високий рівень самоприйняття - Високий рівень прийняття інших.

Самоприйняття дає основу для емоційної стабільності та впевненості, що сприяє емпатії й толерантності до партнера.

Наприклад,чоловіки після навчання демонструють високий рівень самоприйняття (100%) і прийняття інших (80%).

В подружніх парах при такому поєднані спостерігаєтьсягармонійні стосунки з мінімальним рівнем конфліктів; висока довіра, емоційна близькість; підтримка один одного навіть у складних ситуаціях.

2. Середній/ низький рівень самоприйняття -Середній/ низький рівеньприйняття інших.

Люди, які не приймають себе, часто проєктують цю невпевненість на партнера, що ускладнює стосунки.

Наприклад,в сім'ях, що не проходила навчання, середнє самоприйняття у чоловіків (20%) і жінок (5%) часто корелює з середнім або низьким прийняттям інших.

В подружжі спостерігаються часті конфлікти, взаємні образи; емоційна віддаленість між партнерами, високий ризик розриву чи незадоволеності стосунками.

Показник «емоційна комфортність».

Аналіз рівня емоційної комфортності для сімейнних пар, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (див. табл. 2.19).

Таблиця 2.19.

Диференційний аналіз індикації рівня емоційної комфортності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні емоційної комфортності	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень емоційної комфортності	35	30
Середній рівень емоційної комфортності	55	55
Низький рівень емоційної комфортності	10	15

Результати серед чоловіків. Як бачимо, лише у 35% чоловіків, що складає трохи більше третини від загальної кількості респондентів, діагностовано високий рівень емоційної комфортності. Високий рівень емоційної комфортностіможе свідчити про стабільність у стосунках, гармонійний розподіл ролей та довіру між партнерами.

Більшість чоловіків мають середній рівеньемоційної комфортності (55%), що вказує на потенційні труднощі у стосунках.Середній рівень емоційної комфортності може бути пов'язаний із непорозумінням, частковою емоційною дистанцією або нестачею підтримки з боку партнера.

У 10% чоловіків виявлено низький рівень емоційної комфортності, що свідчить про наявність суттєвих труднощів у стосунках.Причинами низького рівня можуть бути часті конфлікти, брак довіри, відсутність емоційної підтримки чи невідповідність очікувань.

Для проведення порівняльного аналізу рівня емоційної комфортності між чоловіками та жінками, які не навчалися за програмою, звернемо увагу на кожний рівень окремо.

1. Високий рівень емоційної комфортності.

У чоловіків на 5% більше респондентів (35 % проти 30% жінок) із високим рівнем емоційної комфортності. Це може свідчити про те, що чоловіки в цій вибірці мають більше позитивного сприйняття емоційної атмосфери в сім'ї або адаптацію до наявних умов.

2. Середній рівень емоційної комфортності.

І у чоловіків, і у жінок однаковий показник середнього рівня емоційної комфортності, що може свідчити про схожість у сприйнятті повсякденних емоційних викликів і відсутність значних відмінностей між статями за цим показником.

3. Низький рівень емоційної комфортності.

У жінок на 5% більше респондентів із низьким рівнем емоційної комфортності (15% проти 10% у чоловіків). Це може вказувати на більшу емоційну вразливість або схильність жінок до негативного сприйняття емоційного клімату.

Загалом, аналіз показує, що чоловіки демонструють трохи вищий рівень емоційної комфортності в порівнянні з жінками. Це може бути пов'язано з різними підходами до сприйняття та вираження емоцій.

Жінки можуть більше зосереджуватись на сімейних взаємозв'язках і відповідальності, що може спричиняти більший емоційний дискомфорт, якщо очікування не відповідають реальності.Можливо, жінки більше стикаються з факторами стресу поза сім'єю (робота, соціальні обов'язки), які посилюють загальний рівень емоційного дискомфорту.

Чоловіки, як правило, менше виражають емоційні труднощі, що може впливати на більш високий показник їхньої емоційної комфортності.Якщо чоловіки отримують більшу підтримку від дружин, це може покращувати їхній емоційний стан.

Однак, обидві субвибірки мають однаковий відсоток середнього рівня комфортності, що свідчить про спільні соціокультурні чинники впливу.

Аналіз рівня емоційної комфортності для сімейнних пар, які навчалися за програмою «Подружній курс» (див. табл. 2.20).

Таблиця 2.20.

Диференційний аналіз індикації рівня емоційної комфортності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні емоційної комфортності	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень емоційної комфортності	50	40
Середній рівень емоційної комфортності	30	20
Низький рівень емоційної комфортності	20	40

Для проведення диференційного аналізу рівня емоційної комфортності серед сімей, які навчалися за програмою, розглянемо кожен рівень окремо з порівнянням між чоловіками та жінками.

1. Високий рівень емоційної комфортності.

У чоловіків на 10% більше респондентів із високим рівнем емоційної комфортності порівняно з жінками (50% чоловіків проти 40% жінок). Це свідчить про те, що чоловіки могли краще адаптувати нові знання, тоді як жінки стикнулися з труднощами через завантаженість іншими обов'язками або більший емоційний тягар.

2. Середній рівень емоційної комфортності.

Чоловіки знову демонструють вищий показник середнього рівня емоційної комфортності — на 10% більше, ніж жінки(30 % проти 20%). Це може вказувати на те, що навчання сприяє більшій стабільності емоційного стану у чоловіків, тоді як у жінок переважають або високий, або низький рівень.

3. Низький рівень емоційної комфортності.

У жінок низький рівень емоційної комфортності зустрічається на 20% частіше, ніж у чоловіків (40% проти 20 % чоловіків).

Наявність низького рівня емоційної комфортності в сімейних парах, які проходили навчання за програмою "Подружній Курс", може бути пов’язана з кількома факторами, що впливають як на чоловіків, так і на жінок. Ось *можливі причини та пояснення*:

1. Недостатній ефект програми для окремих пар.

Різний стартовий рівень. Пари можуть починати програму з різними рівнями емоційного комфорту. Якщо у них з самого початку були серйозні проблеми в стосунках, програма могла не вирішити всі конфлікти, особливо за короткий період.

Індивідуальні особливості. Чоловіки та жінки по-різному реагують на навчання. Наприклад, деяким чоловікам може бути складно працювати з емоціями, тоді як жінки часто більш відкриті до аналізу своїх переживань.

2. Можливі конфлікти або загострення проблем під час навчання.

Поглиблення взаємодії.Навчання могло підняти на поверхню нерозв’язані конфлікти або болючі теми, які тимчасово знижують емоційний комфорт. Це може пояснити високий рівень низького комфорту у жінок (40%) порівняно з чоловіками (15%).

Різний темп змін. Жінки можуть швидше усвідомлювати проблеми у відносинах, ніж чоловіки, що викликає дисбаланс у відчутті емоційного комфорту.

3. Різниця у сприйнятті емоційного комфорту.

Чоловіки: Вони часто схильні оцінювати комфортність відносин більш раціонально, звертаючи увагу на вирішення конкретних питань. Тому частка чоловіків із низьким рівнем комфорту менша (15%).

Жінки: Більш емоційно включені у процес, жінки можуть бути більш критичними до себе та до партнера, що впливає на їх оцінку емоційного стану. Це пояснює вищу частку жінок із низьким комфортом (40%).

4. Вплив зовнішніх факторів.

Життєві обставини: Навчання могло співпасти з важкими періодами в житті (стрес, фінансові труднощі, виховання дітей тощо), які впливають на емоційний комфорт.

Недостатня підтримка: Якщо пари не отримали належної підтримки під час або після програми, це могло поглибити відчуття дискомфорту.

5. Відмінності в рівні адаптації до змін.

Жінки: Вони можуть швидше усвідомлювати емоційний стан пари, але при цьому повільніше адаптуватися до змін, що вносить тимчасовий дисбаланс.

Чоловіки: Їм властива більша стійкість до змін, але це може означати меншу чутливість до незручностей або проблем у відносинах.

Отже, низький рівень емоційної комфортності в частини пар, які проходили навчання, може бути викликаний різними внутрішніми та зовнішніми факторами. Важливо враховувати, що програма — це лише один із етапів роботи над стосунками, і вона може не вирішити всіх глибинних проблем, які накопичувалися роками. Втім, при належній підтримці та подальшій роботі пари можуть досягти більшого емоційного комфорту.

Загалом, в сімейних парах, що навчалися за програмою «Подружній курс», у чоловіків спостерігається вищий рівень емоційної комфортності, ніж у жінок.

Тепер розглянемо порівняльно - диференційний аналіз рівня емоційної комфортності серед сімейних пар, які навчалися, та, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (див. табл. 2.21)

Таблиця 2.21.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня емоційної комфортності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні емоційної комфортності	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень емоційної комфортності	35	30	50	40
Середній рівень емоційної комфортності	55	55	30	20
Низький рівень емоційної комфортності	10	15	20	40

Диференціація результатів:

1. Високий рівень емоційної комфортності.

У чоловіків та жінок, які навчалися, спостерігається частіше відповідно на 15% та 10%, ніж у тих, які не навчалися (50% чоловіків проти 35%, 40 % жінок проти 30%)

Слід зазначити, що в обидвох субвибірках високий рівень емоційної комфортності вищий у чоловіків,ніж у жінок.

2. Середній рівень емоційної комфортності.

У чоловіків і жінок, які навчалися, середній рівень зустрічається рідше, ніж у тих, які не навчалися (30% чоловіків проти 55%, 20% жінок проти 55%)

3. Низький рівень емоційної комфортності

У чоловіків і жінок, які навчалися, низький рівень зустрічається частіше, ніж у тих, хто не навчався (20 % чоловіків проти 10%, 40% жінок проти 15%). Причини такої ситуації ми розбирали, аналізуючи таблицю 2.21.

Показник «інтернальність»

Інтернальність у показниках соціальної адаптації за методикою Роджерса і Даймонда відображає схильність людини до внутрішнього контролю, тобто до усвідомлення відповідальності за свої дії та поведінку. Люди з високим рівнем інтернальності схильні вважати, що результати їхніх дій залежать від їхніх особистих зусиль, рішень і вчинків. Вони беруть на себе відповідальність за власне життя та мають більшу впевненість у здатності контролювати ситуації.

У контексті подружніх стосунків інтернальність відіграє важливу роль, адже партнери з високим рівнем інтернальності частіше беруть відповідальність за вирішення конфліктів і спільний розвиток.Рівень інтернальності залежить від життєвого досвіду партнерів, їх виховання та умов соціалізації.

Таблиця 2.22.

Диференційний аналіз індикації рівня інтернальності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні інтернальності	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень інтернальності	50	50
Середній рівень інтернальності	50	50
Низький рівень інтернальності	-	-

50% чоловіків мають високий рівень інтернальності. Ці чоловіки схильні брати відповідальність за дії та рішення, що робить їх активними учасниками розвитку стосунків.

Середній рівень інтернальності виявлено у 50% чоловіків. Ці чоловіки іноді беруть відповідальність, але в певних ситуаціях схильні перекладати її на обставини чи партнера.

Такий самий розподіл спостерігається і серед жінок.

50% жінок, які мають високий рівень інтернальності, частіше беруть на себе ініціативу в подоланні труднощів, підтримують стабільність у стосунках.

50% жінок, які мають середній рівень інтернальності, можуть бути менш ініціативними, іноді уникають відповідальності, що створює ризик напруження у стосунках.

Аналіз індикації рівня інтернальності у подружніх пар, які навчалися за програмою має такі результати (див.табл.2.23).

Таблиця 2.23.

Диференційний аналіз індикації рівня інтернальності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні інтернальності	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень інтернальності	90	70
Середній рівень інтернальності	10	30
Низький рівень інтернальності	-	-

Для порівняльного аналізу рівня інтернальності між чоловіками та жінками, що навчалися за програмою, зробимо аналіз на основі запропонованих даних.

1. Високий рівень інтернальності.

Чоловіки демонструють значно більшу схильність до високого рівня інтернальності (90%) порівняно з жінками (70%). Це може свідчити про більшу внутрішню відповідальність, незалежність або самостійність у прийнятті рішень серед чоловіків.

2. Середній рівень інтернальності.

Середній рівень інтернальності більше поширений серед жінок (30%) порівняно з чоловіками (10%). Це може означати, що жінки частіше поєднують інтернальність із зовнішніми чинниками впливу.

3. Низький рівень інтернальності.

Низький рівень інтернальності не був зафіксований ані серед чоловіків, ані серед жінок. Це свідчить, що всі учасники програми демонструють принаймні середній рівень інтернальності, що вказує на позитивні особистісні характеристики.

Отже, у чоловіків домінує високий рівень інтернальності, що може бути пов’язано з особистісними особливостями або специфікою програми навчання.Жінки демонструють більш різноманітний розподіл між високим і середнім рівнями інтернальності.Низький рівень інтернальності не зафіксований, що є позитивним показником результатів програми.

Цей аналіз вказує на загалом високу ефективність програми в розрізі формування або підтримки інтернальних установок серед її учасників.

Для проведення диференційного аналізу рівня інтернальності порівняємо сім’ї, які навчалися за програмою «Подружні курси», із сім’ями, які не навчалися.

Таблиця 2.24.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня інтернальності, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні інтернальності	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень інтернальності	50	50	90	70
Середній рівень інтернальності	50	50	10	30
Низький рівень інтернальності	-	-	-	-

Порівняльний аналіз рівнів інтернальності у подружніх пар

1. Високий рівень інтернальності.

Чоловіки, які навчалися, мають значно вищий рівень інтернальності (90% із високим рівнем) у порівнянні з тими, хто не навчався (50% із високим рівнем).

Жінки, які навчалися, також частіше мають високий рівень інтернальності (70%) порівняно з тими, хто не навчався (50%).

2. Середній рівень інтернальності є менш поширеним серед тих чоловіків, хто навчався (10% проти 50% у тих, хто не навчався).

У жіноктакож спостерігається така тенденція: середній рівень інтернальності є менш поширений серед тих, хто навчався (50% проти 30% серед тих, хто не навчався).

3. Низький рівень інтернальності відсутній в обох групах.

Жоден респондент у двох групах не має низького рівня, що говорить про загалом позитивну базу інтернальності, незалежно від участі у програмі.

Отже, сім'ї, які навчалися за програмою «Подружній курс», демонструють значно вищий рівень інтернальності, ніж ті, хто не навчався.Вищий рівень інтернальності серед учасників програми означає, що вони краще усвідомлюють свою роль у вирішенні сімейних питань і менше схильні перекладати відповідальність на партнера чи зовнішні фактори. Також можуть мати більш гармонійні стосунки, оскільки високий рівень інтернальності зменшує конфліктність і підвищує здатність до взаємодії.

Аналіз рівня прагнення домінування у чоловіків і жінок, які не навчалися за програмою (див. табл. 2.25.)

Таблиця 2.25.

Диференційний аналіз індикації рівня прагнення домінування, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні прагнення домінування	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень прагнення домінування	20	10
Середній рівень прагнення домінування	50	65
Низький рівень прагнення домінування	30	25

Диференційний аналіз

1. *Високий рівень прагнення домінування*.

У чоловіків прагнення домінування виражене сильніше (20%) порівняно з жінками (10%).

Чоловіки традиційно частіше займають домінантну позицію в стосунках, що може бути зумовлено соціокультурними нормами чи особистісними особливостями. Може проявлятися у більшій схильності до контролю над рішеннями в парі.

2. *Середній рівень прагнення домінування*переважає у жінок (65%) порівняно з чоловіками (50%).

Жінки, навіть не прагнучи явного домінування, можуть бути активними у партнерських стосунках, балансуючи свої потреби із партнерськими. Це може сприяти більш гармонійному розподілу відповідальності в подружніх стосунках.

3. *Низький рівень прагнення домінування*частіше спостерігається у чоловіків (30%) порівняно з жінками (25%).

Чоловіки можуть прагнути уникнення конфліктів або віддавати перевагу рівноправним стосункам. Це може сприяти стабільності стосунків, хоча ризик виникнення пасивності також можливий.

Отже, чоловіки мають більшу схильність до високого прагнення домінування, тоді як більшість жінок демонструють середній рівень. Це вказує на більш гнучкий стиль взаємодії у жінок.Середній рівень домінування, найбільш поширений серед жінок, свідчить про їхню активну участь у стосунках без вираженого прагнення до контролю. Низький рівень домінування у чоловіків може відображати готовність до компромісів, хоча потребує контролю для уникнення пасивності.

Диференційний аналіз індикацій рівня прагнення домінування у пар, які проходили навчання за програмою «Подружній курс».

Таблиця 2.26.

Диференційний аналіз індикації рівня прагнення домінування, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні прагнення домінування	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень прагнення домінування	20	40
Середній рівень прагнення домінування	50	30
Низький рівень прагнення домінування	30	20

Аналіз за рівнями прагнення домінування

*1. Високий рівень прагнення домінування*спостерігається у 40% жінок, що вдвічі більше, ніж у чоловіків (20%). Навчання могло сприяти розвитку у жінок впевненості у прийнятті рішень та активної позиції у партнерстві. Це може сприяти зміцненню ролі жінки у стосунках, але також може створювати ризик конфліктів у парах із домінантними партнерами.

Лише 20% чоловіків демонструють високий рівень домінування, що вказує на тенденцію до більш поміркованого стилю взаємодії. Програма могла сприяти формуванню більш збалансованого підходу до прийняття рішень. Зниження ризику авторитарної поведінки в стосунках.

*2. Середній рівень прагнення домінування*у 50% чоловіків свідчить про помірну активність у стосунках із прагненням зберігати баланс між своїми потребами і потребами партнера. Навчання сприяло зміцненню здатності ефективно взаємодіяти без надмірного прагнення до контролю, що значно сприяє партнерству.

Середній рівень прагнення домінування виявлено у 30% жінок, що менше, ніж у чоловіків. Деякі жінки після навчання могли або підвищити

свій рівень домінування, або знизити його залежно від характеру взаємодії в парі. Можливе зниження ініціативи у частини жінок, які схильні до більшої підтримки, ніж до контролю.

3. Низький рівень прагнення домінування.

30% чоловіків демонструють низький рівень прагнення домінування, що може вказувати на схильність до уникнення конфліктів або підтримки рівноправності. Навчання сприяло розвитку співпраці у відносинах. Позитивний ефект для стосунків, однак, у деяких випадках можлива пасивність у прийнятті рішень.

20% жінок із низьким рівнем прагнення домінування, що менше, ніж чоловіків.Навчання підвищило у більшості жінок активну участь у партнерських взаємодіях. Більш гармонійний розподіл ролей у стосунках.

Загальні висновки:

1. Високий рівень прагнення домінування: Більш поширений серед жінок (40%), що свідчить про зміцнення їхньої позиції у стосунках після навчання.

2. Середній рівень: Чоловіки (50%) переважають у цій категорії, що є ознакою поміркованості й рівноваги в їхньому підході до партнерства.

3. Низький рівень: Частіше зустрічається у чоловіків (30%), тоді як у жінок таких лише 20%. Це вказує на здатність чоловіків уникати домінування, але з ризиком пасивності.

Проведемо короткий порівняльний аналіз між субвиборками сімей, які не навчалися та навчалися, щодо рівня прагнення домінування.

Таблиця 2.27.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня прагнення домінування, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні прагнення домінування	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень прагнення домінування	20	10	20	40
Середній рівень прагнення домінування	50	65	50	30
Низький рівень прагнення домінування	30	25	30	20

1. Високий рівень домінування.

У чоловіків в обох субвибірках показники високого рівня домінування однакові (20%).

У жінок порівняльний аналіз показав, що навчання сприялозростанню високого рівня домінування. Так у жінок, які навчалися за програмою, частіше спостерігається високий рівень домінування (40% проти 10% тих, хто не навчався). Це свідчить, що навчання сприяло підвищенню впевненості собі або ініціатвності.

2. Середній рівень домінування.

У чоловіків в обох субвибірках показники середнього рівня домінування однакові (50%).

У жінок, які навчалися, середній рівень прагнення домінування зустрічається рідше (30% проти 65 тих, хто не навчався), можливо, через зміну стилю спілкування в парі або перерозподіл ролей

3. Низький рівень домінування.

У чоловіків в обох субвибірках показники високого рівня домінування однакові (20%).

У жінок, які навчалися, низький рівень прагнення домінування зустрічається рідше (20% проти 25 тих, хто не навчався).

Отже, у чоловіків, які не навчалися за програмою, та, які навчалися,спостерігається однакові показники по всім рівням прагнення домінування. Це свідчить, що проходження навчальної програми не впливає на рівень прагнення домінування.

У жінок спостерігається зростання високого рівня прагнення домінування серед сімей, які навчалися, а середній і низький рівні демонструють зниження.Ці дані можуть свідчити про те, що навчання впливає на зміну поведінкових орієнтирів жінок у контексті домінування, тоді як для чоловіків такі зміни менш виражені.

Показник «ескапізм». Ескапізм — це психологічне явище, що проявляється у прагненні людини уникати реальності, відволікаючись на інші види діяльності, фантазії або ілюзії. Це спосіб втечі від проблем, стресу чи негативних емоцій через занурення у вигадані світи, надмірну зайнятість розвагами, хобі або навіть у крайніх випадках — у шкідливі звички.

Ескапізм може мати як адаптивні (наприклад, відпочинок, тимчасове відновлення), так і дезадаптивні форми (наприклад, уникнення відповідальності або життєво важливих завдань).

Таблиця 2.28.

Характеристика рівнів ескапізму

Рівні	Ознаки	Поведінкові прояви	Наслідки
Високий рівень ескапізму:	Сильна потреба уникати реальності. Залежність від діяльностей чи фантазій, які відволікають. Нездатність вирішувати проблеми через повне їх ігнорування. Може проявлятися через компульсивні звички (ігри, перегляд серіалів, вживання алкоголю тощо).	Уникання відповідальності. Постійний пошук "втечі" через розваги чи відволікаючі заняття. Зниження продуктивності та здатності вирішувати реальні проблеми	Емоційна ізоляція, депресія, конфлікти у стосунках, втрата мотивації
Середній рівень ескапізму	Помірна потреба уникати складних ситуацій чи переживань. Використання ескапістських методів для тимчасового відпочинку чи відновлення. Часткова здатність повертатися до реальності після "втечі"	Збалансоване використання ескапізму для зменшення стресу (наприклад, читання книг, хобі). Можливість вирішувати проблеми після періоду відволікання	Позитивний ефект у короткостроковій перспективі, але ризик розвитку дезадаптивних моделей при частому використанні
Низький рівень ескапізму	Практично відсутнє прагнення уникати реальності. Схильність до активного вирішення проблем. Висока психологічна стійкість і самоконтроль	Здатність без відволікань протистояти стресу і долати труднощі. Активна участь у реальних подіях і стосунках	Висока продуктивність і емоційна стабільність. Однак, може виникати ризик перенапруження без періодичного "відновлення

Значення для особистого розвитку та стосунків.

Високий рівень ескапізму: схильність уникати реальності через фантазії, ізоляцію, або відволікання. Може свідчити про емоційну перевантаженість чи конфлікт у стосунках. Часто шкодить особистим і соціальним аспектам життя.

Середній рівень ескапізму: помірний рівень використання ескапізму як тимчасового методу відпочинку або захисту.Може бути корисним як механізм короткочасного зняття напруги.

Низький рівень ескапізму: здатність адекватно стикатися з реальністю, шукати рішення проблем і підтримувати відкриту комунікацію у стосунках. Зазвичай вважається позитивним, але потребує балансу між активністю та відпочинком.

Ефективне використання ескапізму в адаптивних формах може допомогти зберігати ментальне здоров'я та гармонію у житті.

Аналіз рівня ескапізму у подружніх пар, які не проходили навчання за програмою (див. табл. 2.29.)

Таблиця 2.29.

Диференційний аналіз індикації рівня ескапізму, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні ескапізму	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень ескапізму	15	5
Середній рівень ескапізму	45	65
Низький рівень ескапізму	40	30

Аналіз за рівнями есканізму.

1. Високий рівень ескапізму.

Чоловіки (15%) демонструють більш високий рівень ескапізму порівняно з жінками (5%).Чоловіки можуть частіше використовувати уникнення як спосіб боротьби зі стресом через меншу емоційну відкритість і соціальні стереотипи про самостійне вирішення проблем. Це може негативно позначитися на їхній здатності до конструктивного вирішення проблем у сім'ї.

Жінки (5%) рідше вдаються до високого рівня ескапізму. Вони зазвичай частіше шукають соціальну підтримку або активніше долучаються до вирішення проблем. І це позитивно впливає на стосунки, знижуючи ризик конфліктів.

2. Середній рівень ескапізму виявлено у 45% чоловіків. Це може свідчити про певну збалансованість між втечею від стресу і здатністю з ним справлятися. Чоловіки в цій категорії можуть використовувати ескапізм для тимчасового відновлення, але при цьому не уникають повністю відповідальності.

У жінок середній рівень ескапізму спостерігається у 65 %. Жінки частіше, ніж чоловіки, перебувають на середньому рівні ескапізму. Середній рівень може бути пов’язаний із використанням адаптивних форм ескапізму, таких як хобі, соціальна взаємодія чи дозвілля. І хоча це допомагає впоратися зі стресом, у деяких випадках це може призводити до тимчасового уникнення важливих питань.

3. Низький рівень ескапізму у чоловіків (40%) спостерігається частіше, ніж у жінок (30%). Це свідчить про їхню здатність активно протистояти стресу та концентруватися на реальних завданнях. Така позиція сприяє стабільності, але може викликати ризик емоційного виснаження через недостатнє розвантаження.

Жінки (30%) демонструють меншу частку низького рівня ескапізму.Жінки частіше використовують адаптивні механізми для

зменшення напруги, що підвищує їхню емоційну стійкість.Це допомагає уникнути емоційного виснаження, але в деяких випадках може зменшити їхню готовність до активного вирішення проблем.

Отже, чоловіки частіше демонструють високий рівень ескапізму, що може бути ознакою уникнення проблем, тоді як жінки переважно зберігають адаптивний середній рівень. Середній рівень ескапізму у жінок є найбільш поширеним, що свідчить про їхню схильність до збалансованого використання відволікаючих стратегій.Низький рівень ескапізму у чоловіків частіший, ніж у жінок, що може вказувати на більшу схильність до активного вирішення завдань.

Дифференціальний аналіз індикації рівня ескапізму у подружніх пар, які не навчалися за програмою (див. табл. 2.30)

Таблиця 2.30.

Диференційний аналіз індикації рівня ескапізму, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед субвибірки респондентів чоловіків та жінок – сімей, якінавчалися за програмою «Подружній курс» (у %)

Рівні ескапізму	**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки
Високий рівень ескапізму	10	-
Середній рівень ескапізму	30	40
Низький рівень ескапізму	60	60

Аналіз за рівнями есканізму.

1. *Високий рівень ескапізму.*

Чоловіки (10%) демонструють наявність високого рівня ескапізму, тоді як у жінок він зовсім не виявлений. Чоловіки можуть частіше

використовувати ескапізм як спосіб впоратися зі стресом через соціальні стереотипи, які заохочують емоційну стриманість. Чоловіки із високим рівнем можуть бути менш залученими у вирішення сімейних проблем, що може створювати певні труднощі в парі.

Жінки (0%) повністю позбавлені високого рівня ескапізму.Це підвищує їхню активну участь у вирішенні сімейних завдань.

2. Середній рівень ескапізму.

Чоловіки (30%) демонструють нижчий середній рівень ескапізму порівняно з жінками (40%).Чоловіки, можливо, частіше шукають більш конкретні та активні способи подолання стресу після навчання.

Жінки (40%) показують трохи вищий середній рівень. Середній рівень може бути ознакою того, що жінки використовують адаптивні форми ескапізму, такі як хобі, дозвілля чи соціальна взаємодія, для тимчасового зняття стресу.Це допомагає уникнути емоційного виснаження, хоча може іноді відтягувати вирішення реальних завдань.

3. Низький рівень ескапізму.

Чоловіки (60%) і жінки (60%) однаково часто демонструють низький рівень ескапізму. Це свідчить про більшу психологічну стійкість і здатність до активної участі в житті сім'ї.

Отже, жінки краще долають високий рівень ескапізму, ніж чоловіки, що свідчить про їхню більшу емоційну гнучкість. Чоловіки частіше демонструють адаптивний низький рівень ескапізму, хоча середній рівень частіше трапляється у жінок. Однаковий низький рівень (60%) у чоловіків і жінок свідчить про загальний позитивний вплив програми на розвиток конструктивних стратегій поведінки в сім'ї.

Порівняємо рівні ескапізму у сімейних парах, які навчалися і які не навчалися за програмою, згдно даних в таблаблиці 2.31.

Таблиця 2.31.

Порівняльно-диференційний аналіз індикації рівня ескапізму, за критеріями статі та навчанням за програмою «Подружній курс», серед сукупної вибіркиреспондентів чоловіків та жінок – сімей, які навчалися/ не навчалися за програмою «Подружній курс»(у %)

Рівні ескапізму	**Субвибірка сімей, які не навчалися за програмою «Подружній курс»**		**Субвибірка сімей, які навчалися за програмою «Подружній курс»**	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Високий рівень ескапізму	15	5	10	-
Середній рівень ескапізму	45	65	30	40
Низький рівень ескапізму	40	30	60	60

Порівняльний аналіз:

1. Високий рівень ескапізму.

Високий рівень ескапізму у чоловіків, які не навчалисяспостерігається частіше(15% проти 10%тих, які навчалися). Можливо навчання сприяло розвитку конструктивних стратегій вирішення проблем, що зменшило потребу в уникненні реальності. Зниження високого рівня ескапізму покращує здатність чоловіків ефективно взаємодіяти в подружжі та уникати емоційної ізоляції.

У жінок спостерігається схожа тенденція - 5% тих, хто не навчався проти 0% тих, хто навчався.

*2. Середній рівень ескапізму*у чоловіків, які навчалися, зустрічається рідше, ніж у чоловіків, які не навчалися (30% проти 45%).

У жінок, які проходили навчання, середній рівень ескапізму спостерігається ще рідше (40% проти65 % тих, хто не навчався).

3. Низький рівень ескапізму

Чоловіки, які навчалися, мають значно вищий низький рівень ескапізму(60%), порівняно з чоловіками, які не навчалися без навчання

(40%). Навчання розвинуло в чоловіків стійкість до стресу та мотивацію вирішувати проблеми без уникання.Це свідчить про зростання їхньої психологічної зрілості та готовності до активної участі в сімейному житті.

У жінок, які навчалися, низький рівень ескапізму також збільшився(60%) у порівнянні з жінками, які не навчалися (50%). Це свідчить, що навчання сприяло розвитку адаптивних стратегій поведінки та підвищенню емоційної стабільності.

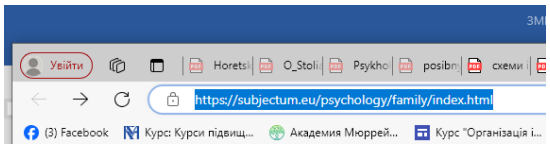
Отже, навчання суттєво знижує рівень ескапізму у чоловіків і жінок, особливо високий та середній рівні, що свідчить про розвиток навичок подолання труднощів та уникнення конфліктів через втечу.

Навчання за програмою знижує дезадаптивні форми ескапізму, сприяючи зростанню психологічної зрілості та взаємної підтримки в подружніх стосунках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. С.М. Маринкевич ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ МІФІВ, ЇХ ФУНКЦІЙ ТА ХАРАКТЕРИСТИК У СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХhttp://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1845/1/17.%20%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%A1.%D0%9C..pdf

2. Психологія сім'ї - курс лекцій - О. І. Бондарчук 2001

3. Савенкова І. І., Венгер А. С. СІМЕЙНІ НАРАТИВИ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ ТА УСВІДОМЛЕННЯ СІМЕЙНОГО ДОСВІДУ //Збірник наукових праць. ПСИХОЛОГ І Ч Н І НАУКИ Випуск 2.12 – С. 129-135 http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17992/1/Family%20narratives.pdf

4. ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї Конспект лекцій Розроблено: доцентом кафедри ПДОУ Ушаковою І.М. Харків 2017 http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2067/Konspekt_lekcij_PsS.pdf

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК З КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї» Для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Психологія» Івано-Франківськ 2011https://library.nusta.edu.ua/depository/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3i%D1%8F_%D1%81i%D0%BC%60%D1%97.%20%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0

%BD%D0%B8%D0%BA.%20%D0%9B%D1%8E%D1%82%D0%B0%D0%BA%20%D0%9E.%D0%97..pdf

5. Яремчук О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ СІМЕЙНОГО МІФУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР. // © Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2017 Випуск 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711650/1/Yaremchuk_Vnadpn_2017_1_13.pdf

1. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. – К.: Вид-во Нац. авіац. унту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
2. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2015. – 192 с. 44.
3. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Веселка, 1998. – 214 с. 45.
4. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.
5. . Ткаченко В. Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз // Наука і освіта. – 2010. – № 3. – С. 113– 116.
6. Орбан-Лембрик Л.Е., Лембрик С.П. Шлюбно-сімейні взаємини і стабільність родинного життя // Збірник наукових праць. – ІваноФранківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – Вип. 11. – Ч.1. – С.120-136.
7. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. – К.: Главник, 2006. – 127 с. 17. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. – К.: Ніка-центр, 2011. – 296 с. 18. Коростылев М.Браун-Галковська, *Домашня психологія*, Свічадо, Львів, 2000 р.
8. Р.Коста, Дж. Коста, *І двоє стануть одним*, Свічадо, Львів, 1997 р.
9. Ф.Ней, М.Петерс, *Шлях центуріона*, Свічадо, Львів, 2001 р.

10. Л.Фрид, И. П. Салазар, *Пора выздоровлния*, New-York, 1999 Орбан-Лембрик Л.Е., Лембрик С.П. Шлюбно-сімейні взаємини і стабільність родинного життя // Збірник наукових праць. – ІваноФранківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – Вип. 11. – Ч.1. – С.120-136.
11. 1. Буленко Т.В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі / Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. К., 2001.
12. 6. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: колект. монограф. – К.: ТОВ „Основа-Принт", 2009. – 248 с.
13. Туровська А. О. Розлучення – одна з найскладніших соціальних проблем сучасного суспільства / А.О. Туровська // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – Вип. 1 (3). – С. 164 – 166.

Salvador Minuchin: A Sociological Analysis of His Family Therapy Theory Mark Kassop Bergen Community College Clinical Sociology Review Volume 5 | Issue 1 Article 15 1-1-1987
Salvador Minuchin: A Sociological Analysis of His Family Therapy Theory Mark Kassop Bergen Community College
https://digitalcommons.wayne.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1103&context=csr

БОРИСОВА А.В. аспірантка ІІ року навчання КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІМ'Ї В ГРОМАДІ
http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i48/5.pdf

Додаток 1

Стадії життєвого циклу сімейної системи за Е. Дюваль

Порядковість стадій	Назва стадії	Зміст
	Прийняття й освоєння подружніх ролей	На цій стадії молода подружня пара не має ще дітей, але вирішує питання, пов'язані з бажанням стати батьками. Подружжя займається врегулюванням відносин із збільшенням числом родичів і насамперед зв'язку з батьківськими сім'ями.
	Поява в сім'ї дітей	Поява першої дитини вимагає від подружньої пари переходу від діадного типу відносин та адаптації до відносин у трикутнику. Турботи, пов'язані з доглядом за дитиною, її правильним розвитком є головними в цей період
	Сім'ї з дітьми–дошкільниками	Це час первинного введення дітей у дошкільні заклади. Батьки повинні адаптуватися до вікових потреб дошкільнят, у них накопичується втома, їм необхідно долати труднощі, пов'язані з сильним обмеженням особистого простору
	Сім'ї з дітьми	У цей період основну увагу

	молодшими-школярами	батьків притягнуто до шкільних справах дітей. Спонукання школярів до навчальних успіхів – головне завдання сімейної системи
	Сім'ї з підлітками	Від батьків потрібні зміна ставлення до дітей-підлітків, установлення рівноваги між наданням свободи підліткам і прийняттям ними відповідальності. Дорослішання дітей дозволяє батькам створювати власне коло інтересів, безпосередньо не пов'язаних із дітьми, активно займатися питаннями власної кар'єри. Відбувається підготовка до виходу дітей із сімейної системи
	Вихід молодих людей із сім'ї	від відходу першої дитини до моменту, коли наймолодший покине батьківську сімейну систему. Молоді люди(діти) звільняються від опіки батьків
	Середній вік батьків(від «порожнього гнізда до відходу на пенсію»)	Період, коли батьки залишилися знову самі без дорослих дітей, що покинули рідне «гніздо». Основним завданням постає переструктурування подружніх

		стосунки. Старше й молодше покоління вчиться вибудовувати відносини незалежності та збереження сімейних зв’язків
	Старіння членів сім’ї (від відходу на пенсію до смерті обох подружжя)	Найскладніші завдання цього етапу: прийняття факту відходу на пенсію й адаптація до старості. У зв’язку зі смертю одного з подружжя в іншого виникають проблеми втрати й самотнього життя. Збереження сімейних зв’язків з дітьми та онуками допомагає проживанню останнього етапу життєвого циклу родини.